

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2018/4



fotó: Baric Imre



TARTALOM

MÁS KOR – MÁSKÉNT

- ◀ **Csak kávé. De jó!** 2

Elek Lenke

HULLÓ FALEVÉL

- ◀ **Búcsúszimfónia** 5

Buza Péter

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

- Fent víz, lent víz – Víziváros** 9

Horváth Júlia Borbála

EMANCIPÁCIÓ

- ◀ **A nercbundától Hervéig** 12

Szántó András

FORTEPAN BUDAPEST

- Simplicissimus Budapestje** 18

ÉPÍTETT VILÁG

- Az igazi művészet: jól dönteni** 20

Molnár Zsuzsanna

- A céhmester** 22

Fodor Béla

- ◀ **Bécs-Budapest: a Monarchia után** 24

- Zuglói Kör** 26

Buza Péter

- Takács Zsuzsa: A zöld dzseki** 28

- Világváros a Duna partján** 28

Buza Péter

- Ország(h), város, híres ember** 30

- Te jössz?!** 30

- ◀ **Olvadó jövőnk** 30

- Cím-lap-fotó 1976-2006** 30

- „Azzal vagy egy, kit megragadsz”** 31

- P. Howard Kelenföldön** 31

Zappe László

SZOBORPARKŐR

- ◀ **Egy kerékkel kevesebb** 32

Jolsvai András

BUDAPEST mintha már nem félne a színéktől. Volt idő – aki már régebb óta fiatal, az emlékszik rá –, amikor egy-egy körüti sortatarozás képes volt szívbénulás-közei állapotba taszítani a porszürke vakolatokhoz szokott lakosságot. A homlokzatokat sok száz méterrel hirtelen eluraló pinkék, égszínkékek és jajzöldek határozottan megrémítették azokat, akik még a televízióban is csak a fekete különböző árnyalatait láthatták.

A régi várost kizárólag a fotók fekete-fehérjében ismerő budapestieknek jó néhány évtizeden át hiába is magyarázták volna a helyreállító építésszek, hogy házaik, utcáik valamikor színpompásak voltak. Így aztán máig emlékezetes, hogy fél Budapest összeszaladt és döbbenet nézett, amikor a köztereket meghatározó tojáshejszín és a törtfehér közé szinte berobbant az Izabella utcában eredeti formájában helyreállított Sonnenfeld Mór-féle szecessziós bérház. Spiegel Frigyes és Weinreb Filöp aranyló pávákat és női aktokat, zöld életfákat, rőt rókákat és fényes napkorongokat álmodott a homlokzatra, s amikor mindez egy évszázad múltán kibújtt a pergő, sűrű vakolat alól, még a trolik is lelassítottak a meglepetéstől.

Innen viszont már nem volt megállás, a színek visszanyerték régi szerepüket a városi térben. Míg korábban csak olyan városszéli létesítmények esetében mertek az építésszek merész árnyalatokkal próbálkozni, mint mondjuk a rákospalotai szemétegető – az ott alkalmazott élénk sárga szándékolatlan a belvárosi villamosokat idézi –, az utóbbi évtizedekben a látóhatáron belül is feltűntek az emlékezetes foltok. Tessék csak a Műegyetem Q épületének erős terrakottájára vagy a Zeneakadémia Wesselényi utcai tanulmányi tömbjének mély bordójára gondolni.

Ilyen előkészítés után nem csoda, hogy a tűzfalfestmények már nem különösen lepték meg a polgárokat, sőt azonnal általános tetszést arattak. Különösen, hogy korábban egy egész nemzedék siratta a Kálvin téri foghíj beépítéskor eltűnt Fabulon- és Mino-reklámot: ezek a hatalmas mozaikképek, illetve festmények tereptárgynak minősülnek, azonosítják a tér egy-egy pontját, eligazítanak és felvidítanak. Hát még az Erzsébetvárost néhány év alatt benépesítő szellemes és tetszetős képek, amelyek gyakran fontos információkat is hordozva adnak új életet a kopott, vedlett tűzfalaknak.

Így vált – városi léptékekkel mérve – pillanatok alatt féltve őrzött értéké a varrómester-ség és a magyar-lengyel barátság emlékműve csakúgy, mint a legendás 6:3-ra emlékeztető festmény vagy az a kép, amely a Kazinczy utcában jelzi a bulituristáknak, hogy Budapest jóval nagyobb, mint az a három-négy utca, amelyet ők megismernek belőle. Hogy a pár év alatt megszületett több tucat alkotás mennyire hozzájárult a városképhez, azt jól mutatja, hogy amikor a hamar híressé vált legelső, a Dob utca 48. elképzelt „folytatását” ábrázoló festmény a vakolattal együtt leomlott a házfalról, aggódó bejegyzések özöne borította el a készítő, a Neopaint csoport Facebook-oldalát. És a nagyközönség valójában csak akkor nyugodott meg igazán, amikor a következő tavaszon a kép újragondolt változata körvonalazódni kezdett a magasban.

A színesedés ma már elvárás tehát – de nagy kérdés, hogy megengedhetik-e maguknak a városiak. Hiszen az élénk és tartós színek megjelenése a homlokzatokon ugyanúgy pénz kérdése is, mint a vakolathúmek, kovácsoltvas erkélyrácsok, tetődíszek, kupolák helyreállítása. Ma már szinte magától értődik, hogy ha egy lakóházat vagy középületet felújítanak, akkor az eredeti állapot minél hívebb felidézésére törekszenek. A gond csak az, hogy nem mindig telik rá: egy-egy igényesebb kivitelű homlokzat jó minőségű rekonstrukciója nem dobható csak úgy össze a közös költségből. Annak hátterét vagy komoly anyagi ráfordítással – például a közös tulajdonú tetőtér beépítésével – vagy jelentős összegű támogatás megszerzésével lehet megteremteni.

És pontosan ez az, aminek manapság egyre inkább híján van a város. Az a tény, hogy Budapest és kerületei egyre kevesebb pénzt kapnak vissza az itt befizetett adókból, azzal a következménnyel is jár, hogy mára igencsak elapadtak a források, amelyekből a kilencvenes-kétezres években a lakóközösségek még hozzájuthattak olyan kisebb-nagyobb összegekhez, amelyek okos beosztással néhány év után az egész ház megújulását eredményezték. Az önkormányzatoknak azonban egyre kevésbé telik erre, így nagy öröm, hogy legalább még néhány alapítóvány, magánszponzor áldoz a város „színesítésére”.

Olykor a szó legszorosabb értelmében. A Let's Colour Településszépítő Egyesület például majdnem egy évtizede hirdeti pályázatokat: a közösségek festéket nyerhetnek, amellyel aztán egy-egy leromlott, bánatos faldarabot kiszínezve hangulatosabbá varázsolhatják a lakókörnyezetüket. Így újult meg az újlipótvárosi Herman Ottó iskola tanuszodája is, amelynek pompás téglafala cínlapunkon látható. Ha ezt a kicsiny, de látványos kezdeményezést az önkormányzatok is követni tudnák, Erzsébetváros a maga vakolatdíszzeivel nem lenne többé fehér holló – színes lenne végre egész BUDAPEST

BUDAPEST

a városiakok folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XLI. évfolyam, 4. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945-1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966-1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Hídvégi Violetta, Kirschner Péter,
N. Kósa Judit (publicisztika), Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje)**

Facebook oldalunk szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu
Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Török András
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató
Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere
a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.
Telefon: 411-5000

Terjesztés:
Magyar Posta
Reklamáció: 318-3938

Tördelés:
Görög Gábor

Nyomdai munka:
Pharma Press Kft.
1033 Budapest, Szőlőkert utca 4/a
telefon: 577-6300, fax: 577-6362

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Publicisztika
(1. oldal)

A hátsó borítón:
A nercbundától Hervéig
(12. oldal)

MÁS KOR – MÁSKÉNT

Csak kávé. De jó!

szöveg: Elek Lenke, fotó: Baric Imre

Mi leszel, ha nagy leszel, kisfiam? Barista! Itt még nem tartunk, de ahogy nődögél a csemete, alig hagyja el a 180 centit, és egyszer csak hallani kezd a kávéról. Éppen betölti a húszat, és akár már baristamester is lehet, mint ahogyan azt jónéhány magyar fiatalember elmondhatja mostanában magáról.



A mai vendéglátásra jellemző, hogy pályaelhagyó diplomás fiatalok nyitnak menő helyeket. Diplomatából gasztroblogger és tévés séf lesz, fül-orr-gégésszből cukrász, jogászból meg barista.

Várady Tibor – aki nem használja doktori címét – az Arany János utcai Espresso Embassy tulajdonosa. Amikor fotós kollégámmal belépünk, akkora a tömeg – hétköznapi kora délután 2 órakor! – hogy alig lehet odaférni az üzlet hátsó traktusához. Fiatalok lappal, a közeli bankokból, irodákból kiszabadult menedzserek fültre tapasztott mobillal magas hokedliszerű székeken szoronganak, és akkora a zsvaj, hogy Tibor azt javasolja, menjünk át valamelyik közeli konkurenciához kávézni... Ez

igazán meglepő ötlet, de praktikus szemléletmódra vall. A pár száz méterre lévő, csendes, divatos cukrászdában ismerősként fogadják egymást az ottani üzletvezetővel.

– Mindenkiel ilyen jóban van?

– Igyekszünk normális, kollegiális kapcsolatokat kialakítani itt a környéken. Pár éve még a Printa Design Shopban szereztem be az alapanyagot, főztem a kávékat egymagam, egy rövid baristatanfolyam elvégzése után. Utána jött az Espresso Embassy.

– Láttam, amikor belépett, néhány perc alatt felmérte, éppen mennyien vannak – elégedetten konstataálta, hogy sokan –, mennyire szorgosak és fürgék a fiatal kollégák, vagy, hogy éppen kifogyóban a repatorta. Külföldön is figyel?

– Igen, mindent. Azt is, milyenek a csészek, a tálalóeszközök, mennyire praktikusak a mosdóhelyiségek, mit tudnék átvenni itthon, jobbítani, korszerűsíteni az üzletmenetet.

– Tej és cukor nélkül issza a kávéit.

– A zamata érdekel igazán, amit elnyomhatnak az ízesítők. Persze van nálunk mindenféle cukor, édesítő, magyar bio vagy éppen laktózmentes tej, meg szójas és még sokféle. Ami a kávéét illeti, a Casino Moccával állunk üzleti kapcsolatban, ők a szakmai beszállítóink.

– Felismeri, hogy milyen kávéfajtából készült az éppen ön előtt lévő espresso?

– Többnyire. Ezen a környéken már kialakult a hozzáértő közönség, a turista-forgalom is óriási. Meggyőződésem, hogy

fontos, ha igényes a vendég, mert akkor visszatér. Ehhez bizalom kell, az alkalmazottak között is. Meg kell bízunk a sütemény-beszállítóban is, miután persze kipróbáltuk, mit tud. Ez átsegít a nehezebb napokon vagy történéseken is.

– *Hogyan képzeled el magát 10 év múlva? Vége a pályaelhagyásnak?*

– Ugyanitt szeretnék lenni. Kedvelem, amit csinálók, örömet lelem benne, és a rokonaim, a barátaim is támogatnak ebben.

Gombával, kacsamájjal, kaláccsal

Régen a feketét – egy ideje ez a szó is kiment a divatból, hogy aztán ismét feltűnjön, például 21. századi kávémérések cégein – egyszerűen felhörpintettük, vagy alibiből rendeltük, amikor beültünk valahova, ha egyébként semmi komolyabbat nem volt kedvünk fogyasztani. Hol van már az az idő! Kávézni egyrészt gourmet élvezet lett, másrészt kamaszok körében divatos, órákig tartó időöltés. A laptop mellett kötelezően ott a hatalmas pohár „lötyty”, műtejszínhabbal, aromákkal, süteményekkel, cukrokkal – a külhoni láncok tipikus kínálatának mintájára.

Hogy is írja erről a csípős humorú színész, Roger Moore? *„Ha mostanság belépünk a kávézóba, véget nem érő menü fogad bennünket, és szinte reménytelen csak egy kávét rendelni. Eltűnődöm, hogy a koffeinmentes szójatejes latténak vajon kávéje van-e még egyáltalán? Mi az a jeges karamellás latte? Kér valaki egy sózott tej-karamellás makadámdió lattét? Egy piccinót? Ki találta fel a cafe mistro-t? A java chip frapuccino-t? A caffe mocha kávé-e vagy identitászaorban szenvedő forró csokoládé?”*

Mindeközben soha nem volt izgalmasabb a valódi kávék világa, mint ma! A jó magyar kutyogóson vagy méregdrága, csilivili svájci gépen főzött kapszulás, netán házilag pörkölt kávé reneszánszát éli. Az Omnia változatlanul népszerű, amit magyarnak tekintünk, oly mértékben, hogy egy kiválóan elkészített reklámfilm – Jászai Mari-díjas, érdemes művésszel a főszerepben – éppen arra építi marketingjét, hogy ez a márkanév ma már egyet jelent a házával, Magyarországgal.

A barista – vagy bariszta, ki így ejti, ki úgy – kifejezést akár kávépincérnek is fordíthatnánk, bár ez nem egészen pontos. Olyan személyről van szó, aki különféle kávéfélék elkészítésével és felszolgálásával foglalkozik, és jól ismeri a fajtákat. Nem mindegy, hogyan pörkölik, őrlölik, miképpen adagolják, milyen a tömörítés, a

vízmennyiség és a hőfokszabályozás. Már vagy háromszáz éve létezik a mesterség, de nálunk a kávéházakkal együtt kihalt, talán csak húsz éve kezdik a fiatalok újratulni. Ma már számos képzés, erre szakosodott iskola működik, ezekre régebben szinte csak férfiak jelentkeztek, de manapság egyre több nő is választja a szakmát.

A baristának igen kreatívna kell lennie, hiszen értenie kell a tökéletes espresso és más kávéfajták elkészítéséhez, a gőzöléshez, valamint művészi szinten kell bánnia a tejjel, azaz tejhabbal. Neve is van már ennek: latte art, ami egyre nagyobb teret kap, sokan kifejezetten erre specializálódnak.

Közben a profi kávégépek egyre modernebbé válnak, és sok minden automatizált, de közben a baristák sem szorulnak háttérbe. Új recepteket alkotnak, no meg a

modern gépek lehetőségeinek kihasználása is alapos tudást igényel.

2000 óta világversenyekeken mérik össze tudásukat, ahol minden versenyzőnek többféle feladatban kell rajthoz állnia, például alkotnia kell egy espressót, egy cappuccinót vagy egy úgynevezett signature beverage-et. Minderre többnyire 15 perc áll rendelkezésükre, ami egy négyfős zsűri esetében 12 csésze ital szervírozását jelenti. A zsűrorok a kóstolás mellett más szempontokat is figyelembe vesznek a bírálat során.

A kávé újabban mint étel-alapanyag is divatba jött. A minap kóstoltam egy fenomenális menüt az egyik budai várbeli étteremben, ahol a diós morzsába hempergetett kacsamájrolád édességét gombás mártás, valamint fagyasztva szárított kávékenyér labdacssal ellensúlyozta, és friss kalács emelte ki. A séf szerint a kávé nagyon jóban van a gombával is!



Hol szedték, és ki pörkölte?

Régen csak felhörpintettünk egy duplát, Durit pohárban, jó erőset, keményblokkosat... Ma meg már kávéfesztiválra és kiállításra járunk. Illik tudni, melyik fajta honnan származik, mondjuk Afrika melyik országából. Jószerivel azt is kinyomozhatjuk, ki szedte le a cserje piros bogyóit. Fair trade módon, azaz méltányos kereskedelem révén került-e hozzánk, vagy sem? A kávétermelők kizsákmányolásának megakadályozása manapság ugyanis ugyanolyan népszerű társadalmi tevékenység, mint mondjuk a környezetvédelem.

A fair trade módon szüretelt kávé persze nem garancia arra, hogy jó lesz-e a belőle készült dupla – ez utóbbi szó is kiment persze a divatból – amelyet élénk rak a pincér. Vagy ami még jellemzőbb, mi megünné érte a pulthoz, amikor a keresztnevünket kiáltják...

Akadnak olyan világsztárok, mint *Hugh Jackman*, aki az általa nyitott bárban csak olyan kávébabból készített nedűt szolgáltat fel, amely méltányos kereskedelmi csatornákon jutott az üzletébe. A bevételből is támogatja e nemes célt, az akció persze önreklám is egyben.

Milyen is egy budapesti kávéfesztivál? Valódi, tömény pörköltkávé-illat fogad, meg különféle márkák és gépek, teák, üdítők, smoothie-szerű fagyaltok és víz tisztító készülékek, minden mennyiségben. Hiszen a kávénak, amit megiszunk, 98 százaléka víz, nem mindegy tehát, milyen. Lágú, kemény, ízesített, ásványi anyaggal teli, tisztított vagy klóros?

Sok okosat hallottunk februárban a SIRHA Budapest Nemzetközi Élelmiszeripari és HORECA kiállításon, az SCA Hungary standján – ilyen bonyolultan nevezik manapság az ételt-italt felszolgáló-kitaláló-gyártó-forgalmazó cégek rendezvényeit. A standon minden nap más pörkölők kávéit kóstolhatták meg, akik arra jártak. Jelen volt a kiállítói lista szerint a Casino Mocca, Beyond Within, BlueBird, Awaken, One Eleven, AVX, Lucky Cap és a 42 Coffee.

Igen, a pörkölők is versenyeznek! Édesanyám még a kis konyhai gáztűhelyen kavargatta egyszerű alumínium lábas-kában a Bécsből kapott, igen megbecsült, zöldesszürke színű magocskákat, és gondosan kívarta, míg megfelelő mértékben lesznek egyenletesen barnák.

Akinek nincs kedve kimenni a Hungexpóra, annak szállodákban, akár bevásárlóközpontokban is szerveznek mostanában kávéparádét. Tavaly az egyik budai plázában tartottak barista kurzu-



sokat, működött itt egy békebeli kávéház valódi bárzongoristával, zajlott szakmai szeminárium, megtekinthettünk kávé-történeti kiállítást, és a gyerekek kávébab-szemekből alkothattak egyedi tárgyakat, próbára téve kézügyességüket. Ha máskor nem, a Nemzetközi Kávénapon legyünk igényesek ezzel az ősi itallal – ez egyébként szeptember 29-re esik, ha valaki nem tudná.

Újhullám, és valami más

A mai divatos budapesti kávézók jellemzője, hogy többnyire más árut és szolgáltatást is kínálnak, az egyik co-working office, azaz közösségi iroda, a másik design shop, a harmadik zöldséges, a negyedik olyan, mint egy antikvárium és egy galéria mixtúrája, az ötödik meg olyan, mint

egy állatkereskedés. (Egyre több világszerte az állati kávézó, ahol a vendégek kortyolgatás közben megsimogathatnak egy-egy cicát vagy kutyust, hogy ezzel megnyugtassák magukat. A trend Ázsiában kezdődött, de mindenütt terjed, allergiásoknak nem ajánlott.)

Az egyik legrangosabb konyhamagazin szerint 2017-ben a 10 legjobb budapesti újhullámos kávézónak a következők találtak: Barako, Cirkusz, Espresso Embassy, Fekete, Kaffeine, Kelet, Kontakt, Madal, My Little Melbourne, Tamp és Pull. Ezekben az üzletekben nemcsak kávéét lehet inni, de sokszor maga az alapanyag is megvásárolható. Néhány már láncként működik, azaz ugyanolyan néven találunk a városban több helyet is. Akiket itt alkalmaznak, fiatalok, akik értik a dolgukat. ●

HULLÓ FALEVÉL

Búcsúszimfónia

Buza Péter

Austerlitz Julianna – Juci néni, Kozma József nagynénje, aki a Hulló falevél világhírű szerzőjével annak haláláig egyetlen magyar családtagjaként tartotta a kapcsolatot – szép leány volt hajdon korában. Szép és könnyen barátkozó. Ami semmi többet nem jelent, mint hogy Budán (és persze Pesten meg Gödön) már tizenhat-tizenhét évesen élénk szerepet vállalt a köré szerveződő, nemek szerint vegyes, de mégis főleg fiútársaságban. Utóbbiak közül a közemlékezet is számon tart – ráadásul igen csak magas pozícióban a nemzet Parnasszusának hegyoldalán - legalább két (fér)fiút. Egyikük Moholy-Nagy, akivel mint frontkatonával levelezett. A másikuk Körmendi Ferenc, a két háború közötti európai siker-regényíró, a Budapesti kaland szerzője. Mostani írásom főszereplője. De Moholyra is sor kerül majd



Ferkó kottája Kovrig kezében

– Átnéztem Körmendi gyászindulóját, érdekes mű. Figyelemre méltó – szögezi le Kovrig Mihály, amikor másodszor is összeülünk, miután, hogy meghallgathassam, betanulta Körmendi sajtókézírt szerzeményét. – Zeneileg sokkal értékesebb, mint például a Szűz imája, amit, talán tudod, szintén amatőr írt, a lengyel Tekla Badarzewska, 1856-ban. Minden zongorázni tanuló alapidarabja volt. Ahhoz képest meg, hogy tizenöt éves volt, szinte mestermű. Persze nem Mozart. Összehangzatilag tulajdonképpen minden stimmel. Itt-ott hibás. Gisz helyett mindig aszt

kottáz. Ezt átírtam. Lejátszom neked. Nem egészen három perc. Menni fog.

És Kovrig, a témához nem, de a helyzethez nagyon is illő félmosollyal a szája szegletében, belecsap a klaviatúrába. A dalam kellemes harmóniakban járja végig a kerek magas, de főleg a mély fekvésű motívumokat. Indokoltan. Indokoltan. Elvégre Ferkó itt s akkor, 1915-ben, első szerelmétől búcsúzik. Juci tizennyolc, ő meg éppen csak elmúlt tizenöt. És a leányka, aki gyors- és gépír, váratlanul férjhez megy hivatali főnökéhez, a bankigazgatóhoz, Roth Frigyeshez.

Ifjúság, szerelem

Őnagys
Austerlitz Juliska
Urleánynak
Budapest
II. Fő utca 50.

Velden am Wörthersee, jul 27-én 914
Édes Jucikám,
Félretéve az etikett szabályait, nem várom meg a te leveledet, vagy az obligát levelezőlapot (...) Először is írok arról, amit itt is láttál, az utazásokról. Mindenki utazik haza... s hát mennyi embert hívtak be szolgálatra, ma is egy egész különvonat vitt katonákat. Bizony szomorú most itt nekem. Ma délelőtt az édesapám is elutazott Pestre, ugyanazzal a vonattal, amely titeket is levitt...

Tegnap délután persze hogy nem tartották meg az Annabált, de hiába is tartották volna meg, hiszen úgy sem lett volna aki elmenjen. (...) Hogy magamról is írjak valamit még mindig teniszszem, uszom és – zongorázok. Megigérttem, hogy megtanulom a 14. szonátát, amelyet (...) Beethoven játszott el Maidanine Helénnek (...) Én is megtanulom, hogy Te megismerhess róla, akárhol is találkozunk. (...) milyen üres nélküled Velden! Leveled áhítózva várom. Isten veled drága kacsóidat százezermilliószor csókolja Ferid

Budapest, 1915 január (?)

Kedves Jucika, roppant sajnálom, hogy vasárnap nem találkoztunk. (...) levélben küldöm el Neked a szombati concert solistáinak: Vecseynek is Hubay doktornak az autogrammjait. (...) Küldök továbbá egy autogrammot a jelenleg Londonban élő tanáromtól, Reschofszytól. Csak keveset írhatok, mert igen szigorúan vizsgálják a leveleket.

London 915 jan 1

Kedves Ferkó

Láttam a darabjaidat, tetszenek, jó a „Keleti tánc”, nagyon csinos az „etude”. A „melodie”. Legjobb a két A. J-nek ajánlott (...) Köszönöm hogy nekem írtad a Keleti táncot. Mindenkét üdvözölve maradok barátod Reschofszy Sándor

Bpest 915 március(?)

A húsvéti szünetidőre gyalui birtokunkra utazom, s az elég nagy, kb 12000 holdnyi területéről szép felvételeket küldök – ha megengeded. Az apám május elején szintén bevonul – egy unokafivérem

épp tegnap indult a tűzvonalba. (...) Én „dolgozom”, most komponáltam egy u. n. Phantasie-t. (Más nevet nem tudtam adni.) De nagyon megörvendeztetnél, ha elolvasnád egy pár munkámat, melyek közül a Dance Macabre meg is jelent a Magyarság tárcájában. (...)

Bpest 915 IV. 7-én

Kedves Jucikám,

Megérkeztünk. Majdnem két hétig voltam távol hazám szeretett fővárosától (vagy talán szeretett hazám fővárosától?), azonban ez idő alatt átélt mindenféle kellemesen kárpótolt (...)

Először is (...) sohasem gondoltam volna, hogy Gyalun ennyi csinos oláh fáta legyen, és így kellemesen voltam meglepve, mikor két órai kínos autózás után megérkeztünk Kolozsvárról Gyalura. A kastély egy része át van alakítva hadikórházzá, itt Papa egy régi ismerősével is találkozhatott, ki az északi harctérről került vállsebbel oda. (...) Tehát most ismét itt vagyok Pesten. Iskolába még nem járok, de a teniszt ma megkezdem, a dolgozást (komponálás és firka) is folytatom. Remélem, telefonálni is lehet majd mihamarabb hozzátok, ugyanis új telefont szereltetünk.

Viszontlátásig kézcsók Ferkó

(Göd, 1915 július?)

Kedves Jucikám,

Mikor pesten jártam utoljára, telefonon felhívtalak, azonban nem voltál sajnos otthon. (...) Megengeded, hogy beszámoljak Gödön eddig töltött napjaimról. (...) reggel régi rossz szokás szerint felkelés van, azután 12-ig, tehát három órát zongorázom, 12 kor fürdőbe megyünk, (...) itten csónakázunk is. Azután délután körülbelül félőtig olvasok és írok (...) a Pesti Hírlap ismét közölte két novellámat s dr. Fodor, a lap művészeti szerkesztője határozott talentumot látva bennem, forszírozza, hogy dolgozzam. Nagyon szívesen teszem ezt különben. Öt óra utána vasúti állomásra megyünk (...) itten megvárjuk a Pest-gödi intelligencia vonatát, a „1/2 8 ast”, azzal megyünk haza. Vacsora után a vendéglő (vulgo kocsmá) lesz kultiválva bizonyos ferbli és alsós – nemkülömben fekete vagy kapuciner az uraknál, a hölgyek pedig a marhahus drágaságától kezdve a nemkülömben drága cselédekig mindent letárgyalnak. És én? Én mit csináljak? Én figyelem mindent. Társaság van, de hát erről ne beszéljünk. (Apropos, Gödön csakis zsidó van.) (...)

Zárom leveletem

Számtalan kézcsókot küld Kferkó

Kézcsók édesanyádnak.

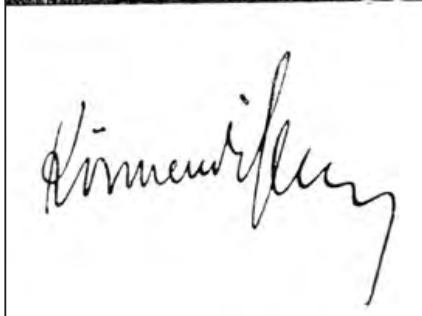
Kayy.
Ansterlitz Juliska
Meliánynak
Budapest
II. Fő utca 50

KK
Kedves Jucikám
nappant rajnálom, hogy vasárnap
nem találkoztunk.
Én ugyanis gondoltam, hogy csak
fél tízre fogok – tízre fogok
még te le a közpóra, s így előbb átutazom
Budára, a Fő utcában megtalálom
megvárni s így történt, hogy lemarad-
tam egy propeller kimenővel.
Tekintve, hogy nem tudom,
mikor találkozhattunk, levelben
küldtem el Neked a noubeati con-
cert



Ott fogsz majd sírni...

1916. januárjában Roth nőül veszi a titkár-nőjét. Két három képeslap érkezik még Ferkótól – hivatalos megszólítással, teljes aláírással, Bécsből, a Tátrából, s utoljára, 1916. szeptemberében a születésnap üdvözlét:



Őnagysága Roth Frigyesné urnó címmel: Nagyságos Asszonyom születésnapján fogadja őszinte gratulációját és kézsökjait hívének Körmendy Ferencnek.

A képeslap verzóján szép parasztlányka siratja szerelmét. Ferkó akkurátusan fölírta a rajzra személyes üzenetét: *ELHAGYOTTAN.*

Budapesti kaland

Jómódú pesti polgárcsalád gyermeke. Édesapja, dr. Körmendi Gyula (1888-ig Hirschler – édesapja, Hirschler Gyula szatócs volt Körmenden) aktívan politizáló ügyvéd. Tagja a főváros közgyűlésének, Vázsonyi jobbkeze a Nemzeti Demokratikus Körben, ennek, a zsidóság közéleti szerepét erősítő társadalmi formációnak az egyik alapítója és vezetője.

Felesége – Ferenc édesanyja – Krausz Irén. A gyalun földbirtokos Rosenberg Bernát unokája (1888-tól nemes: gyalui előnévvel), s gyalui Rosenberg Johanna leánya. Ferenc 1900-ban Budapesten született. A család a Hajós utca 23-ban lakott, amit majd csak a tízes évek közepén cserélnek fel a Liszt Ferenc tér 2. szám alatti nagypolgári lakásra. Mert polgári életet élnek, ami szorgos hivatali munkát jelent az apának, társasági jelenlétet az anyának, olyan életszínvonalon, amibe belefér a rendszeres gödi nyaralás, a távoli kövér birtok és kastély meglátogatása, hetek a Wörthi tónál. S maguktól, gyermekeiktől – született egy leányuk is, *Erzsébet* – nem kell megtagadniuk semmit.

A fiú látványosan tehetséges. Hat éves korától tanul középmezterektől zongorázni, komponálni, nyilvános hangversenyen is szerepel a saját műveivel Pesten, alig tizenhat évesen. Tizenöt éves korától tárcákat, verseket ír – ezek némelyikét publikálják a fővárosi lapok. Megkezdte a gimnázium után a jogi egyetemet – de hogy befejezte-e, azt nem tudjuk. Egyál-

talán: szinte semmit sem tudunk a két háború közötti Európában, a harmincas években legismertebb magyar regényíró életének erről a korai szakaszáról (ahogy arról se sokat, ami Amerikába költözése és halála között történt vele, és körülötte).

Húszegynéhány évesen banktitkárként helyezkedik el, s megnősül. *Hann Arnold*, magasrangú pénzügyi tisztviselő, rövid ideig helyettes államtitkár egyik leányát – volt további hat is – *Mariannát* veszi feleségül.

Próbálkoztam azzal, hogy felkutassam Hannék valamikori nemzetségének mai nemzedékét, de csak egy élő oldalági rokonra bukkantam – aki Körmendi édesanyja egyik leánytestvérének lehet a dédunokája. *Dr. Busztin Györgynek* hívják, 1955-ben született, diplomata, a 2000-es évek első évtizedében indonéziai nagykövet. Nem futottam neki annak, hogy e-mail címet szerezzek hozzá, nem remélve, hogy ez az időben és vérben távoli kapcsolat eredményezhetne érdemi információkat a Budapesti kaland valaha híres szerzőjének életéről. Amely élet az 1920-as évek közepére katasztrofálisan kisiklott. Trianonnal elveszett a gyalui birtok, Körmendi Gyula, Ferenc édesapja 1925-ben – a Demokratikus Kör pénzügyi bizottságának egy hosszúra nyúló ülésén – ötvenkilenc évesen azonnali szívhalált hal. Egy évre rá Körmendit B-listára teszik, elbocsátják. A tisztviselői karban ezekben az években közel húszezer, főleg fiatal embert ér utol az állásvesztés csapása, ami Ferencet nyilván nem vigasztalja, főleg, hogy pontosan tudja azt is: nem csak az államköltség csökkentése, s az Erdélyből menekültek hivatallal vizsgáztatása a Bethlen-kormány szándékának eredője. A politikai szelekció is szerepet játszik a tárgyba vágó rendelet végrehajtásában.

Hogy Hann Mariann mikor halt meg, megint csak nem tudjuk. Ami biztos, 1925-ben még élt, 1932-ben azonban már új asszonya van Körmendi Ferencnek, egy bizonyos *Panni*, aki Amerikáig kíséri majd el az emigrációba.

Az Amerikai Magyar Népszava 1984-ben adja közre *Sziklay Andor* Magyar Lányomok című visszaemlékezését. Mondataiból derül ki, hogy abban az évben, amikor a Budapesti kaland elnyeri az angol-amerikai kiadók nemzetközi regénypályázatának első díját és a vele járó kétszáz fontot, Körmendi feleségét nem Mariannak, hanem Annának hívták: „*Amikor 1932-ben [Körmendi – B. P.] nemzetközi díjat nyert, amerikai diák voltam Budapesten és cikkeket írtam amerikai magyar újságoknak. Fölkerestem az egycsapásra híressé vált író. Elmondta, hogy »a fejemben és az ujjam hegyén már régen készen volt ez a regény, de képtelen voltam megírni, mert reggeltől estig bankban*



Körmendit a fotózás is érdekelte

dolgoztam – és amikor ott (...) B-listára tettem, vagyis kidobtak, nekiülhettem... Panni adta a címet...« (...) Hosszú, zivataros évek múlva találkoztunk újra a háború után, New Yorkban, Feri a Voice of America-nál dolgozott. Panni pedig a süteményeitől elragadtatott amerikai barátok sürgetésére magáncukrász tevékenységbe fogott: rendelésre szállított magyaros süteményeket a cukrászdáknak.”

Hivatali állásának elvesztése után Körmendi újságíróként keresi a kenyerét. Egy időben A Hét (egyik) szerkesztője, de publikál zenekritikát, tárcákat a Magyarországon hasábjain is. És 1932-től sűrű egymásutánban jelennek meg újabb s újabb regényei. A faszálódó Magyar-

országról 1939-ben Londonba emigrál, itt a BBC magyar adásának dolgozik, majd tovább hajózik, előbb Brazíliaba, onnan Amerikába. Utolsó magyarul írt művét, Így kezdődött című regényét 1948 Könyvpapján ismerhette meg elhagyott hazája közönsége.

Életművét a szocializmus Magyarországon polgári bulvárnak minősítik a kor ítései, világhírű könyvéről Illyés Gyula így érkezett: „regénye [a Budapesti kalandról van szó] ahhoz a legegyszerűbben tán középeurópai polgári regénynek nevezhető zavaros irányzathoz, amely az ideológiai kutyaszorítóba jutott kispolgárság helyzetének megfelelően ügyesen kever még a legkiáltóbb giccshez is bizonyos reális korszerű,

nyugtalanító elemeket. (...) Körmendi Ferenc eltalálta, miről álmodik a kispolgár.” (A magyar irodalom története, 1966).

Körmendi a hatkötetes „Spenót” (mások szerint Sóska – zöldkötésű lévén, ízlés kérdése) kemény bírálatának megjelenése után hat évvel, 1972-ben halt meg New Yorkban. Gyermek nem volt. Halálának előzményeiről, körülményeiről, családi háttéréről ismét csak semmit sem tudunk. Gyermek s kora ifjúkora barátja, Kozma Jóska akkor már három éve aludta örök álmát a hulló falevelek kárpitja alatt a Montmartre-i temetőben.

Irodalomtörténeti rehabilitációja azóta is várat magára. Mert anélkül, hogy túlterjeszkednék a hatáskörömön, bátran állíthatom – miután újraolvastam nagy műve végre megjelent új kiadását – ez a könyv s a többi Körmendi-mű is méltó a tisztességes újra-értékelésre. Ott a helye irodalmunk klasszikusainak polcán.

Négy taktus

Kozma József – Austerlitz Zelma és Kozma Bernát idősebbik fia – 1905-ben született. Öt évvel volt fiatalabb Körmendi Ferkónál, nyolccal a nagynénjénél, Austerlitz Jucinál. Akinek hagyatékában nem maradt fenn egyetlen olyan dokumentum sem, ami a fiúk esetleges felnőttkori barátságára utalna. De elképzelni sem tudom, hogy ne találkoztak volna később is. Ha másként nem, levelekben (mindketten szorgalmas levélírók).

Kovrig Mihály összecsukja Ferkó szerelmi búcsúszimfóniájának kottáját. Aztán azt kérdezi:

– Észrevetted, hogy a Hulló falevelek refrénjének négy taktusa teljesen azonos egy mifelénk igencsak ismert indulóéval? Nem? Na, akkor hallgasd csak! – S újra táncol a tíz ujj. A dinamika most nem melankólikus, ellenkezőleg, katonás. Az ének is az, amivel Mihály a játékát kíséri: „Röpülj te lángoló, tűzszínű zászló, vezess az éjék éjén át!” Majd újra a négy taktus, de más szöveggel: „Herodát falevél hullt a fáról, s elvitte őt az őszi szél...”

– A magyar szöveget az indulóhoz bizonyos Édes István írta. Sokan tudjuk, így kezdődik: „Munka hadának a lépése dobog”. Dimitrij Jakovlevics Prokrasz komponálta, 1920-ra lett a Vörös Hadsereg hivatalos himnusza. Aktuális szöveggel énekelték a weimari Németországban is, később, 1934-ben, a Dollfuss elleni országos felkelés, véres harcok idején, akkor Bécsi munkásinduló a címe. Kozma a maga dallamát 1941-ben kottáztatta.

Ilyesmi persze máskor-másnál is előfordul. S nem lehet azt sem kizárni, hogy a két szerző egymástól teljesen függetlenül talált rá a maga taktusaira. ●

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

Fent víz, lent víz – Víziváros

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Baric Imre

hír: Az ENSZ 1994-es közgyűlését követően, március 22. a Víz Világnapja, amely minden évben más nézőpontból hívja fel a figyelmet a víz alapvető szerepére. E napon pezsdítő programok várják a vendégeket, korosztálytól függetlenül, a szárazföldön és Budapest fürdőiben. Nulla fok alatt a dézsa csúszásveszély miatt nem üzemel (A Víz Világnap- és a Király Fürdő honlapja nyomán).



Buzgón csordogálnak lefelé a vízereszkék, ereszekon, udvarokon, lépcsőkön kelnek át, átfolynak a kövesúton, behatolnak az udvarokba, s mielőtt patakká erősödnének, útjuk a kanálisban véget ér. Néhány színjátzó ernyő dacol az égi áldással, végül győznek az esőköpenyek és a szörmekucsmák. „Ki gondolta, hogy ilyen idő lesz...” Örök téma az időjárás: a didergő tavaszon tán még hópelyhek is szállingóznak. A sétavezető megköszöri az övhangszóróját, köszön, köszönt és köszöni, s ha esik, ha fúj, kedvesen mosolyog – de tényleg.

A Víziváros hangulata sokakat megihletett már. Dalok, versek, festmények szü-

lettek a városrészeiről, sőt egy játékfilmet is forgattak a kanyargós utcákban. A mai sétán meglátogatjuk az ügyészség épületét, a híres-neves üvegliftes modernista Dugattyús-házat, elmondjuk, találtak-e valaha bombát a Bomba téren, és hogy hogyan épült a Fő utca egyik temploma, és hol történt a 20. század elejének legismertebb bűnügye, a Kodelka-gyilkosság. Szó esik a whiskys rablóról, a Királyfürdő török kori kupolájáról, a Ganz gyár fénykoráról és arról, hogy miről árulkodnak a környék utcaneveivel...

A sétára ezúttal is szép számban megjelentek a polgárok, s bizakodnak nyomban: Ugyan, hol van már a tavalyi sár... S va-

lóban, több száz éve, hogy vásárnapokon kofák cipősarka dagasztotta a nyirkos port, halászok és vízimolnárok csizmája csikorogott a pallókon, amikor a Duna-partról hordták az árut a három kistelepülés kereszteződésében fekvő bazárba.

Piacokat a Szent Miklós, a Szent Péter és a Szent István külső városrészek kereszteződésében tartottak: a Szilágyi Dezső térnél az alsó, a mai Batthyány térnél a felső-vásárteret látogatták a lakosok. Nem volt különösebben reprezentatív hely; a víz csak undokítja... mondták. A területet hosszú ideig katonai szertárként használták, és Bomba térnek hívták. Jelenlegi nevét 1905-ben kapta.

Undokoskodnánk itt, orgonaillatú nyári estéken... Sutyorogja az ifjú pár, s beválnának a zúzmarás hajnalokat is egy saját garzonban; csak hát egyelőre előnti őket a lakásár. Megoszlanak a vélemények, néhány helyi szakértő bólogat, nedves pincéről, átázott háztőről mesél, majd az utca és az úttest szintje közötti, majd egyméteres különbséget taglalják.

Eredetileg lejjebb volt az alap. A Fő utcát például rendszeresen előntötte a víz, ezért megemelték a kocsit. A régi házak alsó ablakai ma már járda magasságban vannak, három-négy lépcsőn lefelé lehet az udvarra lépni. Ki tudja, melyik évben volt a legnagyobb árvíz?

Kétezer-tizenháromban... Gondolkodás nélkül érzékel az újgenerációs válasz, és a régies másik: ezernyolcszázhetvenhatban... Az volt a probléma, hogy az emberek eladták a csónakokat... Meggondolandó érv, s könnyen előfordulhat, hogy nemsokára jetskik parkolnak a házak előtt; de addig is messziről csodáljuk Velencét. A Szent Anna templom előtt éneklő legénykórust viszont semmi sem ingathatja meg, messze száll a basszus-bariton, koronaként fölébük kerekedik egy kövér tenor. Elgondolkozunk a túrázóknak, egyik fülükben visszhangzik a történelem, a másikban a térszene, a szemük előtt csörtet a huszonegyedik század. A múlt azonban nem hagy nyugvást,



következik a Fehér Kereszthez címzett egykori vendégfogadó épülete, 1766-ból.

Ki gondolná, hogy ez egy normál lakóház, csodálatos kilátással a Dunára. Kívülről nem sejthető, hogy hétköznapi családok élnek benne. Szerencsére van bejárásunk, hogy megmutathassuk önöknek. Annak idején rendkívül népszerű szálláshely volt, mivel a Gyorskocsi utcából – nem véletlen az elnevezés – indult a postakocsi (delizsánsz) Bécs irányába. Harminckét órán át tartott az út, az emberek fel-felkérérdkedtek, mígnem Mária Terézia bevezette az utazási jegyrendszert.

És a titkos találkákat, állítólag... Óvatosan körbejár a csoport, Andrásy gróf és Casanova emlékeit keresi, néhányan beállnak a masszív lépcsőforduló alá, elnézik a boltíves eleganciát és az egykori cselédsort. Már-már az utcafronti bálteremben érzik magukat, amikor indulniuk kell. Érzitek ezt a menyeyi sült-illatot? A fogyasztói kor szülöttjét elragadják az érzékei, s kifelé menet csodálkozva hallgatja, hogy nem is volt annyira fényes dolog farsangozgatni erre felé. Ha éppen nem fagyott be annyira a Duna, hogy buli után a vendégek hazasétáljanak





rajta, várniuk kellett olvadásig, amíg a lakosok révészek munkába álltak. Vigyázat, kanyarodik a harminckilences busz... Odakint a villanyrendőrség átsegíti a társaságot a túoldalra, azzal vissza a régmúltba.

Itt állunk a Szent Ferenc Sebei templom és kolostor előtt. Bármilyen furcsa, a bejáratot nem a folyó felőli oldalra építették, mert az oltárnak kelet felé kellett néznie. Ez amolyan törökkori hatás...

Legalább nem fúj be a szél... Nyilván jó oldala is van a kultúrakereskedésnek, és tapintható példaként páran megpróbálnak rendet teremteni a migráns-bevándorló-menekült trigonban. A kampánybeszéd elkerülésére azonban legjobb ellenszer a mérsékelt továbbsétálás.

A Parlament épületét most nem látogatjuk meg, de a látvány nem kihagyható. Szerencsére ezúttal nincs föllálványozva. Az épület eredetileg sósokúti, puha mészkőből épült, ami a savas esők hatására könnyen mállik. Egyes elemeket időről-időre cserélni kellett; volt olyan kőfaragó, aki egész életében a pótdarabokat gyártotta. A legutóbbi, igen hosszadalmas felújításakor már kemény, süttői követ használtak...

Azt kifaragni, barátom, kemény dió... Vagyis kő... Folytatódik a vonulás, következő állomás a Bem rakpart jelentéktelen épületének, jelentős múltja.

A háború idején többen a pincében rekedtek, és a bombázásokat követően soha többé nem jöhettek fel. Közös sírba temették őket a Farkasréti temetőben. A romok helyén modern, úgynevezett pontházat építettek, öntött falas technikával. Azt beszélték, pont kétszer annyiba került, mint a hagyományos, körfolyosós lakóház...

Ah, szóval már akkor is... És azóta is... Kontráz a népnyelv, és mire a Központi Nyomozó Főügyészséghez érnek, készen áll az újabb lista. A túravezető visszasegíti őket a valóságba: Itt mondták ki Nagy Imre halálos ítéletét, és itt játszódott több legendás magyar film...

A tanú... Szerelem... A viszkis... A közönség tájékozottan sorolja a főszereplőket, és izgatottan várja, hogy megneveződjék, utóbbi melyik ablakból ugrott az utcára (harmadik emelet, balról a hatodik), amikor megszökött. Ő volt az egyetlen, akinek sikerült... Derűsen továbbgördül a téma, s újabb magas-élvezeti helyszín következik. Jól esik a Király Fürdő termálilattú előcsarnokába lépni, összefut az ereken a vér, a forró vizes medencébe merülés gondolatára.

Az elnevezés kicsit átverés, mert a császártól bérelte a fürdőt, igaz, egy König nevű családnak. A vállalkozás rendkívül sikeres volt, vízvezeték-rendszer híján a kádfürdőt kedvelte

leginkább a lakosság. Budán száztizennyolc hőforrás található, ide a Lukácsból vezették a vizet. Senki ne maradjon le; három helyszíniünk van még hátra!

Bizony mondom, visszajövünk... Úgy legyen... Biztatják egymást a sétálók, s néhány méterrel arrébb megint csak más világban találják magukat.

Ma Öntödei Múzeum, egykor gyárépület volt, a magyar nehézipar fellegvára. Ganz Ábrahám 1844-ben, Svájcból érkezett Magyarországra. Ágyúkat, síneket, lámpákat gyártott, feltalálta a kéregöntést. Egyik kísérlete közben elveszítette a fél szemét, mire azt mondta: A fél szem oda, de az öntés sikerült. Végül annyi megrendelést kapott, hogy attól félve, nem sikerül teljesítenie, öngyilkos lett...

Tűnődve halad tovább a társaság, a Tölgyfa utca 4. előtt meghallgatja a Kodolka-sztorit (nyereségvágyból elkövetett gyilkosság darabolással), de még mindig a becsületes vállalkozó jár a fejekben. Közben újból nekiáll az eső, újabb erecske férfókzik oldalról, lefut a kapualjba, megkerüli járdaszívetet; vízi várost gyárt. Az előrelátóbbak (bekészített fürdőruha) alig várják, hogy a Dugattyús-ház meglátogatása után tovább áztassák magukat a legközelebbi fürdőházban. ●

EMANCIPÁCIÓ

A nercbundától Hervéig

Szántó András

1867: XVII. t.-c. 1. §. „Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítatnak. 2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetettik.” A két rövid mondat száz évek küzdelmeinek lezárása, amelyek során a magyarországi zsidóság emancipációjáért érvelt, tárgyalt, s tett konokul újabb és újabb lépéseket. 1867. december 27-én az uralkodó szentesítette a törvényt, amely 1868. január elsejével – százötven esztendeje – hatályba lépett. Olyan új helyzetet teremtve az ország s Budapest izraelita vallású pogárainak, amelyben nem volt több kérdés, van-e bármi jogi természetű akadály annak hogy kiteljesíthessék tehetségüket. Hogy elismerést szerezzenek maguknak, olykor nemzedékek óta itt élő felmenőiknek, hogy beírják nevüket egy szakma vagy éppen a város közössége, akár a nemzet történetébe, hogy fiaik, egzisztenciájuk örökösei, fényes pályát futtassanak be. Ennek a folyamatnak egyik nagyszerű példája volt az Elkán család életútja.



forrás: Egy cigány, egy király – Gellért Lajos rajzai (1928)



Budapest divatvilágának kihagyhatatlan szereplője volt a 20. század első felében *Elkán Gyula* szücsmester (később az Elkán és Gerő cég, amelynek az alapító rész tulajdonosa volt). Ha a család eredetét keressük, betévedünk a történelem útvesztőjébe – minél régebbre nyúlunk vissza a szájak, annál kuszábbak. Esetünkben cífrázza a helyzetet az is, hogy az ősök valószínűleg azon kevesek közé tartoztak, akik zsidó családként nemesi címet, címert kaphattak. Az *Elkan von Elkansberg*

família szerepel az ausztriai, majd felső-bajorországi nemesek jegyzékében (List of European Jewish nobility – Európai zsidó nemesség listája). A nemzetség királyi és császári nagykereskedési privilégiummal rendelkezett, vállalkozó szellemű ifjú generációjuk vándorolhatott ki a 18. század végén, 19. század elején Magyarországra. (A német betelepítések 3. szakaszát *II. József* 1782. évi pátense vezette be, aminek következményeként főleg Pfalzból, a Saar-vidékről, Frankfurt és Mainz körze-

téből, illetve Hessen és Württemberg tartományokból érkeztek családok, elsősorban Pest, Esztergom, Fehér, Vas, Tolna és Somogy megyébe.)

Nemesi címerükből figyelemre méltó két elem. Az egyik a gólya: a születés és az újjászületés jelképe, ráadásul vándormadár, s visszatérte egybeesik a természet újjászületésével. A horgony pedig az utazók, kereskedők jelképe. A család tehát már az adományozáskor kereskedéssel foglalkozhatott. Informátorom,



Az Orczy-ház az Elkán cégablával

dr. Elkán György úgy tudja, hogy az 1830-as években érkezett bőrkereskedő ősök Budapesten és Dunaföldváron telepedtek le. A kevés addig őrzött irat, a doku-

A Petőfi utcai üzem képe

ELKÁN ÉS GERŐ
szücsáru- és sapkagyár
Pelzwaaren- u. Kappenfabrik



BUDAPEST,
VI, PETŐFI-UTCZA 5
(Saját ház).
TELEFON 83-73.

—

LONDONI ÉS BRÜSSELI
KIÁLLÍTÁSON „GRAND PRIX”-EL
KITÜNTETVE.

mentumok a második világháború és a meghurcoltatások során eltűntek, de ez a két családi főág a 20. század elejétől jól követhető. A familia általános jellemzői az asszimilációs hajlandóságot mutatják – döntően magyar keresztnévvel találkoztam a leszármazás táblázataim (*Lajos, Gyula, József, György, Árpád*).

Váci utca, Mariahilferstrasse

Elkán Gyula 1876-ban született Budapesten, első üzletét a Károly körúton, az Orczy ház emeletén nyitotta meg 1899-ben. Az 1870-es években ugyanis a család az Orczy házban – ebben a sok zsidó családnak otthont adó épületkomplexumban – talált otthonra Budapesten. Ide költözésük azért is tűnt kézenfekvőnek, mert itt volt akkoriban a bőrkereskedelem központja, az Orczy kávéházban zajlottak a legnagyobb „bőrös-börzék”, itt tartották a bőrkereskedő testület üléseit is.

Elkán Gyula édesapja továbbfejlesztette az addigi kereskedői tevékenységet, az egyik felső emeleti szobában rendezte be szücsműhelyét. Gyula itt lett tanuló, itt szabadult fel szücsmesterként, majd külföldi tanulmányútra ment: Bécsben és több német városban dolgozott neves mestereknél. Vándorévei után hazatérve átvette édesapja szücsműhelyét és szabóságát, és 23 évesen – külföldi tapasztalataira alapozva – megindította saját vállalkozását: bejegyeztette szücsipari cégét. Hamarosan testvére, *Ignác* is bekapcsolódott az üzletkörbe, s 1903-ban megnyitotta kalap- és szőrmeárus cégét.

A tevékenység egyre ismertebbé és sikeresebbé tette az Elkánokat, valószínűleg némi rivalizálás is lehetett közöttük, mert 1905-ben a Szerecsen (ma Paulay Ede) utcában megnyílt Elkán Gyula kalapüzlete. Ugyanekkor Ignác a Wesselényi utca 4. számba költöztette kalap- és szőrmeke-

reskedését. Elkán Gyula pedig, aki kinőtte az emeleti szobákat, kibérelt az Orczy ház földszintjén két üzlethelyiséget, átalakította, és elegáns szücs szalont nyitott.

1930-ban a Magyar Ipari Almanach szerint a mester már húsz segéddel és modern gépekkel dolgozta fel prémjeit: „A párisi Grand Prix, az 1911-es ipari kiállítási arany érem, Londoni Grand Prix és több más elismerés dicsérik munkáit.” Ekkorra a Magyar Szücsmesterek és Szőrmekezeskedők Egyesületének választott elnöke. Közben megnősült, feleségül véve *Polvaen Ilonkát*.

A sok alkalmazott és gépi berendezés már nem fért volna el az Orczyak tömbjében. Egy „befektető” szakmabelivel társulva alakították meg az Elkán és Gerő céget: az üzemek és raktárak számára kibérelték és átalakították a terézvárosi Petőfi (ma Székely Mihály) utca 5. szám alatti házat, és ott egy reprezentatív szalont és üzlethelyiséget is berendeztek.

A társtulajdonos Gerő Árpád rokoni szállakkal is kapcsolódott a családhoz. Felesége, Herzfeld Paula testvére, *Herzfeld Anna* Elkán Ignác felesége lett. A két hölgyet később, a negyvenes években a Csillaghegyi Árpád Strandfürdő tulajdonosaként tartották nyilván a gazdasági iratok és annálék. (A fürdőt korszerű vasbeton úszó-, strand- és gyermekmedencékkel Gerő Árpád alapította 1919-ben, a helyi kénes gyógyvizet felhasználva. 1925-től itt működött az ország első hullámfürdője).

Hanem az Orczy ház már nem felelt meg az egyre gyarapodó úrihölgy-vásárlók ízlésének. Ezért az ottani üzletet a fővárosi divatvilág közepébe, a Váci utca 22-be költöztették. Az elegáns szalon egy 1876-ban épült házban kapott helyet (a mai Taverna Szálló mellett), melynek elődjét *Lechner József* híres órasmester építtette 1834-ben *Hild Józseffel*. (Az órasmester 1857-ben a boltja fölé villannyal működő órát készített cégéreként, és azt éjfélig gázzal megvilágította. Ez volt Pesten az első a maga műfajában.)

Ezt az Elkán-üzletet később sokszor átalakították, a közelmúltig az Akadémiai Kiadó könyvesboltja működött a helyiségben.

A külföldi érdeklődők száma is gyarapodott: nyílt Bécsben is egy Elkán-üzlet a Mariahilferstrasse 92. alatt.

Divatmarketing felsőfokom

Nagy kavarodás érzékelhető az Elkán cég belső szakmai struktúráját vizsgálva. Valószínűleg Elkán Ignác vállalta a vállalkozói szerepkört, míg Elkán Gyula a cég „művészi” ágát irányította a modellek, divat fejlesztés, a marketing területén.



A Váci utcai üzletportál

Stílusérzékenységét az utóbbi tekintetében jó példázza egy 1912-ben több napilapban is megjelent reklámszövege: „Nagyságos Asszonyom! Raktáram, s annak keretében állandó szőrmedivóat kiállításom berendezési munkálatait befejezően tisztelettel meghívom Nagyságodat annak szíves megtekintésére. A legújabb párisi, brüsseli és saját kompozitójú garnitúrák, valamint kabátok a legkiválóbb minőségben állanak t. vevőim rendelkezésére. Áruim az ideai divat összes előnyös nyitásait magukon hordják s bizton remélem, hogy Nagyságod nemcsak ízlésének megfelelőt találand, hanem előnyös tavaszi bevásárlásom révén rendkívül mérsé-

kelt árakkal könnyíthetem meg az ideai téli toilettek beszerzésére vonatkozó óhajait.

Művészi kivitelű catalogust kívánatra bérmentve küldök.

B. megbízásait kérve – maradok

Kiváló Tisztelettel

Elkán Gyula” (a saját kezű aláírás nyomtatott változata)

Az Elkán cég úttörő szerepet játszott a budapesti divat alakításában. Minden lehetséges, olvasott lapban folyamatosan jelentek meg hirdeteik, melyek sokszor piaci sikerekről tudósítottak. Például a Vasárnapi Ujság 1911. november 19-én számolt be a Kirakatversenyéről, melyen az Elkán cég sikerrel szerepelt. Ugyanezen év októberi számában részletes hirdetés mutatja be az Elkán üzleteket és árukínálatot – képekkel! A szövegben olyan érzéletesen ismertették munkájukat, hogy az olvasóknak biztos kedve támadt az azonnali látogatásra! (Sajnos itt nincs helyünk a teljes közlésre.)

A Népszava, 1916. november 5-i száma arról tudósít, hogy „A Csárdáskirályné tegnap esti bemutatóján általános föltűnést keltett Kosáry Emma belépője, gazdag hermelandíztítéssel, amely Elkán Gyula szűcs szőrmenagyáruházában készült.”

A Budapesti tavaszi és őszi Vásárokon önálló, feltűnő pavilonokkal jelent meg a cég. Ahogy rendszeresen budapesti divatbemutatókon is.

Figyelve a bunda-tulajdonos hölgyek egyik fő gondját – hogy ti a molyoktól nehéz megóvni az értékes prémeiket –, létrehoztak egy úgynevezett „megóvó részleget” is, ma is irigylésre méltó szolgáltatási



Elkán hirdetés a Színházi Életben

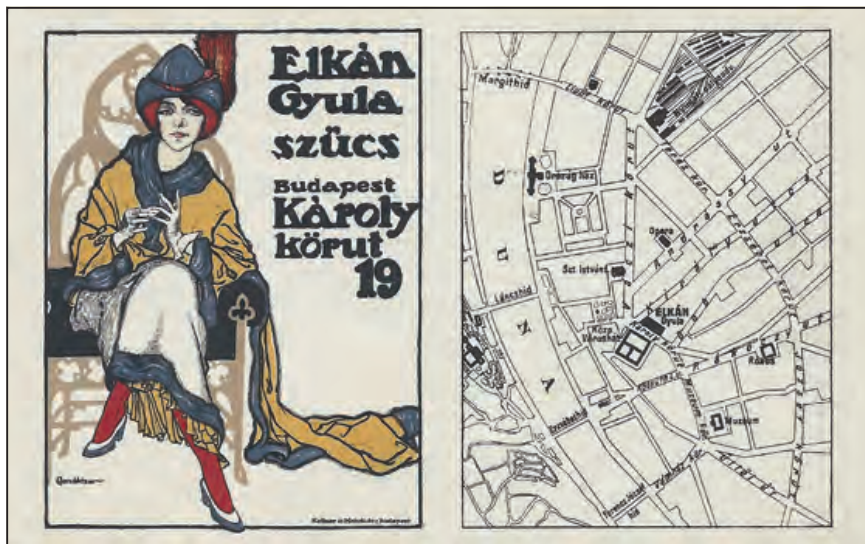
csomagot ajánlva: „T. Cím! Tisztelettel van szerencsénk becses figyelmét megóvó-intézetünkre ezennel felhívni, ahol mindenmű szőrmét nyári gondozásra elvállalunk a legjutányosabb ár mellett. A megóvandó tárgyakat kívánatra elhozzatjuk valamint haza is szállítjuk.”

Elkán Gyula talán legnagyobb hatású kezdeményezése, ami a marketinget illeti, a szőrmétipusok grafikus ismertetése volt. Külföldi tanulóévei alatt megtanulta, hogy a néhány addig ismert nemes szőrme mellett milyen egzotikus állatok adhatnak különleges alapanyagokat a pesti hölgyek számára. Londont és Párizst már régebben meghódították az északi különlegességek (jegesmedve, fóka), s Bécsben már a húszas években feltűntek Ázsia és Afrika ritka állatvilágának szőrméi (nutria, csincilla, perzsa juh, pézsmá, kenguru) Nagyszabású vállalkozásba kezdve mindezen szőrmék bemutatására képeslapsorozatot adott ki. A rajzokat sok más formában – például számolócédulákon és plakátokon is megjelentette, illetve felhasználta hirdetéseiben. A rajzsorozat olyan népszerűvé vált, hogy néhány belvárosi iskolában oktatási segédeszközként is használták a nyomtatokat, a gyerekek pedig igyekeztek összegyűjteni a sorozat mind a húsz darabját.

A kitartó siker az anyagi fellendülést is meghozta: Elkán Gyula lakását a Váci utca után a harmincas évek végére már egy budai villában találjuk: a II. kerületben, a Radna u. 3. szám alatt. Özvegye még 1950-ben is itt lakott, a pesti szőrmekirály 1949-ben hunyt el.

Szőrmétipusok, állatok bemutatása (Képeslap az 1910-es évekből)





Reklám térképpel (Képeslap 1910 körül)

Egymás vállára állva

A budapesti szücs família egyik leszármazottja (Elkán Ignác unokája, Gyula unokaöccse) volt dr. Elkán György. A 2000-es években módomban volt néhányszor beszélni vele, de a múltra, ősökre alig emlékezett. Iratai pedig egyáltalán nem maradtak. 1934-ben született Budapesten. A háború után végezte gimnáziumi tanulmányait, majd beiratkozott az orvosi egyetemre. Társadalmi munkákat is végzett, a BRFK Gyermekvédelmi Osztályán, majd az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanácsban. 1958-ban a SOTE I. sz. Gyermekklinikáján kapott gyakornoki állást, és itt dolgozott 16 éven át, miközben csecsemő- és gyermekgyógyász, valamint gyermekpszichiátriai szakképesítést szerzett. 1974-ben a Heim

Pál Kórház gyermekotthoni főorvosi állását nyerte el.

Ez a speciális feladat lett harminc éven át a szakterülete. A gyermekotthonban élő gyermekek egészségügyi ellátása számos sajátossággal bír, és ilyen szervezett szakmai ellátásnak nem is volt előzménye. Elkán doktor egyedülálló szervezetet alakított ki, mely ezen a színvonalon valószínűleg nem valósulhatott volna meg nélküle. Ezt a szolgálatot ismerték el 2004-ben a Magyar Köztársaság Bronz Érdemkereszt kitüntetéssel. Nehéz lenne felsorolni a gyerekvédelemhez kötődő számtalan publikációját. 2011-ben hunyt el.

A német betelepedők közül sokan horgonyoztak le Duna-melléki helységekből (Győr, Óbuda, Dunaföldvár). Így kerülhe-

tett egy Elkán-családtag Dunaföldvára, ahol az 1829-es megyei összeírás szerint három zsidó család, 18 fő élt. *Elkán József* bőrkereskedőként dolgozott, jótékonyaságáról ismerték kortársai. 1866-ban született *Lajos* nevű fia, aki felnővén megnősült, és felesége családjához, Hódmezővásárhelyre költözött.

Elkán Lajos (1866–1920) szintén bőrkereskedő lett, majd kisebb gyárat alapított, és a helyi krónikák szerint az I. világháború idején azért nem csatlakozott az országos bőrkartellhez, hogy a kartell által megszabottnál jóval alacsonyabb áron értékesíthesse a termékeit a magyar hadseregnek, ezzel is támogatva a hazát.

Feleségével, *Ritscher Nelly*vel a vásárhelyi Andrassy úton laktak, a Plohn féle fotóműterem melletti házban. Fiuk, *László* 1910-ben született, Plohnéknál tanulta ki a szakmát. Rendszeres látogatói voltak műtermék *Tornyai János* és művészbáratai, akiknek művei az Elkán üzlet kirakatában feltűnő díszei voltak az „utacképek”.

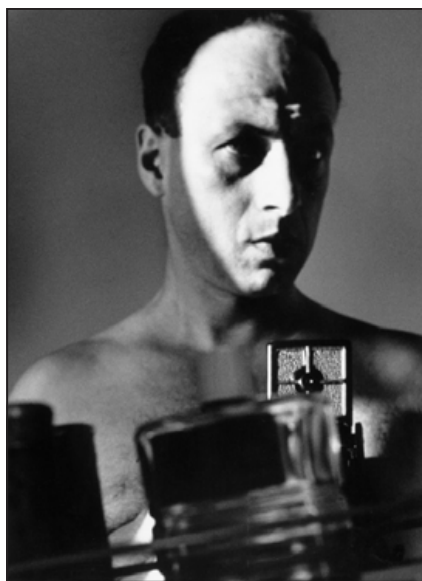
A háború után Lajos betegsége miatt gyermekeikkel (*Rudolf*, *László*, *Edit*) Budapestre költöztek, itt halt meg a családfő 1920-ban.

László – a művészvilág elementáris vonzásának engedve – 1929-ben Párizsba ment, ahol a kommunista ellenállási mozgalomhoz csatlakozott, itt kapta az *Hervé* nevet. Párizsban megismerkedett a modern technikákkal, és a fiatal *Le Corbusier* tervezte épületek megörökítésével hamarosan sikeres, aztán világhírű alkotó lett. 1947-ben találkozott későbbi feleségével, *Molnár Judittal* (akinek élete a zsidó emancipáció újabb remek példája lehetne: „*apámat eredetileg Steimbach Rezsőnek hívták, és Molnárra magyarosította a nevét, mint minden zsidó, aki asszimilálódni akart az első világháború után*” – egészen Auschwitzig, a megmeneküléséig és kivándorlásáig.)

Elkán László és Judit házasságából 1957-ben született *Rodolf* (anyakönyvezett neve: Daniel Rodolphe Hervé Elkán). Édesapja példáját követve fotóművész lett. 1989 végén jött először Budapestre. Nagysikerű kiállításon mutatkozott be a Vasarely Múzeumban. Megcsapta a rendszerváltó hangulat, az egyetemistákhoz csatlakozott. Sajnos korábban rabságába vonta a kábítószer, hosszú betegség után 2000 októberében meghalt.

Az Elkánok sorsa a zsidó emancipáció szinte minden részletét – összefogás, szorgalom, siker – érintő példája. Ahogy *Lucien Hervé* egy beszélgetésben mondta: „*mindannyian törpék vagyunk, egymás vállára állunk, és így érzük el a célt.*” ●

Lucien Hervé önarcképe



Rodolphe Hervé 1991-ben Budapesten



FORTEPAN



BUDAPEST



Egy nemrég felkerült képről az adományozó azt állította, hogy azon *Nádas Péter* is látható, 12 éves korában. Mivel a szerkesztők biztosra akartak menni, az íróhoz fordultak, aki szinte azonnal válaszolt: „A hír igaz, én jól magamra ismerek, amint éppen magyarázok valamit a két oldalamon ülő kicsiknek. (...) A képet minden bizonnyal apánk, *Nádas László* készítette a svábhegyi ház kertjében (Gyöngyvirág u. 12.) Talán 1953 nyarán. A mi képeink között nem maradt fenn. Örülök neki.”

(Csonka Sándor adománya)



Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Simplicissimus esete a mindentudás ősi vágyával

Amikor gyerek voltam, tökéletesen reménytelennek tűnt, hogy elérjem, amit szerettem volna: mindent tudni. Hiába habzsoltam az akkoriban nyílt csodás Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtárból féltucat-számra kihozott könyveket, csigalassúsággal haladtam előre. Először a zene, később a matematika került előtérbe. Csupa önmagában is végtelen világ. Végül a történelemmel kötöttem ki. (Közben egy ideig elvonta a figyelmemet egy régi, közszájon forgó bölcsesség: „Nem lehetséges a világ minden nőjét meghódítani. De azért törekedni kell rá.”). Egyetem után nem sokkal aztán rá kellett jönnöm, hogy a történelmen belül is radikálisan szűkítenem kell a fókuszot. Budapest tűnt a praktikus választásnak.

Mindent tudni Budapestről 1

A tudományegyetemen a történelem szakon aztán menetrendszerűen kaptam a hatalmas pofonokat. Ahelyett, hogy megtudhattuk volna igazán, „hogyan is volt?”, oklevelekkel, forrásokkal kínoztak minket. Hamar be kellett látni, hogy sokféle történelem van egymás mellett, és nem fér el minden az ember fejében, legfeljebb arra van mód, hogy az ember megtanulja, melyik esetben melyik könyvben keresse a tudnivalót. Megjelent a Budapest lexikon, a Budapest Enciklopédia, ma már jól látjuk, mennyire tökéletlen művek. Mai, méltó utódjuk a *Déry Attila* írta kolosszális könyvsorozat, a címről címre haladó, kerületenként kiadott házkataszter. Jött aztán a rendszerváltás utáni Budapest tárgyú könyvboom, a Városháza kiadó három sorozata. Közben megérkezett az internet, sőt a Wikipédia. Meg Budapest teljes utcanév-lexikona. Itt gyorsan meg is szakítom elmélkedésemet, egy Budapest alapkönyv listával.

Mindent tudni Budapestről 2 könyvlista, alpművekről

Ezek nem hiányozhatnak egy igazi lokálpatrióta könyvespolcáról. Kerül, amibe kerül, akár árverésen is be kell szerezni. Ha lehet, nem reprintet, hanem eredeti kiadást. A pontozás 1 és 10 között történt.

BUDAPEST KRÓNIKÁJA.

Bart István szerk., Corvina, 2007

Fontos, szigorú időrendben haladó kézikönyv, a szakma legjobb tudósai és ismerői tollából, igazi modern enciklopédia. Sajnos, indexre nem futotta az energiából.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 8

Láttatás: 10

BUDAPEST TELJES UTCANÉV LEXIKONA.

Adattár: *Mészáros György*, bevezetés *Ráday Mihály*, utcanév-történetek *Buza Péter* és *Prusinszki István*. Corvina, 2013.

Fantasztikus alaposággal és szellemmel összeállított igazi alapmű. Szerepel benne az összes valaha utcanév-ügyben hozott rendelet, a kerülethatárokat szabályozók is, az utcanévtábla-szabvány, rajzzal, s az adattárban benne van az összes valaha előfordult név. Tehát a mai utcanévek elődei is fel vannak sorolva, de a régiek is szerepelnek.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 7

Új felfedezések: 3

Láttatás: 8 (a kis utcanév-történetekben, máshol 0)

BUZA PÉTER: Kószálunk a régi Pesten.

Panoráma, 1986

Buza Péter több tucat könyve közül némi tépelődés után ezt a korai könyvét választottam. Egy nagy hagyomány, a regényes várostörténet felélesztője és fáradhatatlan folytatója. Egyesek szerint *Simplicissimus* is e könyv lapjai közül bújott elő. A sétához *Sajdik Ferenc* rajzolt tréfás tér- és életképeket.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 8

Láttatás: 8

BUZINKAY GÉZA: Budapest képes krónikája.

Corvina, 1998

Dúsan illusztrált modern szintézis, a legújabb eredmények elmesélése, új képekkel, a gyakorló múzeumigazgató, tudós sajtótörténész tollából.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 8

Új felfedezések: 4

Láttatás: 10



A tél közepén befejeződött a Szervita téri bontás nagyobbik része, és teljes pompájában előbukkant a *Phönix Biztosító* egykori székháza (1911-12, tervezte *Quittner Zsigmond*). A kerítésponyvákra kitett látványrajzok nem feltűnősködő, minőségi modern irodaházat, lakóépületet ígérnek. (Foto *Simplicissimus*)

GYÁNI GÁBOR: Hétköznapi Budapest.

Városháza, 1995

Kiváló, olvasmányos, összefoglaló művelődéstörténeti munka arról, milyen élet folyt Budapest nagy korszakában a csillogó nagykörúti és *Andrássy úti* homlokzatok mögött. Arról, hogy miként éltek a polgárcsaládok, a cselédek, milyen bútorok között, és miről beszélgettek. Módszerében is tanulságos, érdekes könyv. Új példányhoz is hozzá lehet jutni.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 8

Új felfedezések: 8

Láttatás: 5

LIGETFALVI GYÖRGY – MAJKÓ ZSUZSANNA: Városliget Lexikon.

Városháza Kiadó, 2017.

Húsz éven át készült egy elméleti és egy gyakorlati szakember összefogásából ez a nagyszerű könyv, amely folyamatos ol-

vasásra is alkalmas. Sok érdekes idézet, és rengeteg új fénykép. Az elején egy tömör Városliget-történet.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 8

Láttatás: 10

N. KÓSA JUDIT: *Lelőhely* (2004), illetve *Elveszített névjegyek – Lelőhely újratöltve* (2016), mindkettő a Városháza Kiadónál jelent meg.

A neves napilapos újságíró és helytörténész különleges műfajt teremtett: általában egy talált tárgyból indul ki, azt körülkutatja, és jóízű pecsenyeként tálalja az olvasónak. A cikkek annyira népszerűek, hogy az olvasók hamarosan küldözgetni kezdték neki témaötleteket. A szerző Miss Marple és az újságíró *Márai Sándor* képességeivel egyformán rendelkezik. Sorozata most is él, most éppen a legrégebbi magyar napilapban.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 10

Láttatás: 10

SALY NOÉMI: *Törzskávéházamból zenés kávéházba. Séta a budapesti körutakon.* Osiris, 2005

A kávéházak egyéni hangú krónikása tények százait ásta elő és gyúrta egybe a maga hasonlíthatatlan, élőbeszéd elevevényű, száz évvel ezelőtti ízekben gazdag nyelvvel. Könyve, saját fordulatával élve, „mesekönyv a kályha mellé”. Sokak szerint ennél sokkal több.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 10

Láttatás: 10 (mind a fényképek, mind a szöveg tekintetében)

TOMSICS EMŐKE: *Budapest Atlantisza.* (A pesti Belváros átalakulása a 19. század végén). Városháza kiadó, 2015.

Ez a még mindig nem eléggé ismert (méreteiben is) hatalmas munka új minőséget jelent a magyar helytörténetben. Témaválasztása, az eredeti kutatás aránya, a legfrissebb nemzetközi szakirodalomra való támaszkodás, és a csodás, soha nem látott fényképek tömege – mindez már önmagában kiemelkedő könyvet jelentene. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy milyen élvezetes a stílusa. Pe-

dig ez egy alapvetően tudományos, sok száz lábjegyzettel kísért alpmű.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 10

Láttatás: 10

ZEKE GYULA: *Volt egy feketém* (A budapesti eszpresszók története). Balassi Kiadó, 2014.

Élvezetes és bámulatos munka, egy fél élet gyümölcse. Az egyszerre szaktörténész és író forráskutatáson alapuló összegzése. A kávéházak válságától indulva, világosan szakaszolva mutatja be az eszpresszós műfaj tündöklését, hanyatlását, újra tündöklését, csaknem pusztulását, újjáéledését. Rajta kívül ugyan ki tudta még, mi volt az 1942-es tejrendelet? Fejezetenként több tucat lábjegyzettel.

Megbízhatóság: 10

Adatok pontossága: 10

Élvezetes olvasmány: 10

Új felfedezések: 10

Láttatás: 10



E ház valamelyik legfelső szintjén lakásában Simplicissimus szívesen eltöltene egy hétvégét a „zsákbamacskás lakáscsere program” keretében. 1942–1944, tervezte Gerlőczy Gedeon. (Foto Simplicissimus).

Mindent tudni Budapestről 3

Régen véget értek az ünnepek, túl vagyunk a sielésen, de a tavasz még messze van... Fel kellene pörögni már... Az elutazás most anyagi, vagy más okokból szóba sem jöhet. Akkor mi legyen?!

Próbáltak már lakást cserélni egyívású ismerőssel? Én már sokszor – gondolat-

ban. Ha egyszer tényleg rászánám magam, a következőt tenném.

Nem, hova tetszik gondolni, nem a telefon venném fel, és nem azt mondanám, hogy „Elemér, nincs kedvetek egy hétvégére lakást cserélni velünk? Igen, péntek estétől vasárnap délután 5-ig... De semmi fakszni, különleges rendrakás, nagytakarítás – úgy ahogy vagytok...”

Nem, nem így. Hanem bevetném a Tom Sawyer-féle „kerítésfestési trükköt”.

Kiszemelném három-öt olyan ismerőst, aki a leginkább hasonló helyzetben, de más környéken él, mint én, akiről el tudok képzelni ilyesmit, és személyre szóló e-mailben a következő füllentésekkel tűzdelt levelet küldeném nekik.

„Hahó, Elemér!

Új-zélandi barátaim mesélik, hogy ők évente kétszer-háromszor felfrissülés céljából lakást cserélnék egymással egy-egy hétvégére. »Zsákbamacskás lakáscserének« hívják a dolgot, a következők miatt. Kikészítenek egymásnak négy kilenc-kilenc elemet tartalmazó zsákocskát. Az elsőben kilenc boríték van, mindegyik a közelben található dolgokról, látnivalókról szól. Hogy mik a jó boltok, éttermek, sétaútvonalak, érdekes épületek, stb. A szabály az, hogy vakon ki kell húzni néhányat, és azt meg is kell csinálni. Pl. délután az Oxygen fitnessklubban legalább 50 fekvőtámasszal, 4-es számú hét fogásos húsmentes menü az Olimpia étteremben, stb. De ezt persze ritkán tartják be, inkább végigböngésznek mindent, és választanak. Megnézik a környéken a híres építész villáját, és be is csöngetnek (fel lett készítve, hogy esetleg becsöngetnek!). A boltban elbeszélgetnek a horzsolással tarkított üzletvezetővel: hogy megy a ketrecharc, stb.

De három másik zsákbamacska is van, és ez a lényeg. Egy zsák DVD, egy zsák vékony, egy hétvége alatt kiolvasható könyv, esetleg kiprintelt novella vagy esszé, és végül egy zsák kézzel másolt (na jó, személyesen kiprintelt) vers.

Ezek közül tényleg illik vakon választani, hacsak nem ismert dolgot húztunk... Ja, és szigorú szabály, hogy a tévét bekapcsolni nem lehet.

Na, van kedvetek esetleg? A jövő hét végére gondoltunk...

Először titeket kérdezlek, úgyhogy ne nagyon tőköljetelek... Holnap reggelig válaszoljatok, mert ha nem, akkor mást is megkérdezek...”

Ezzel a módszerrel garantáltan horogra akad egy cserepartner! ●

ÉPÍTETT VILÁG

Az igazi művészet:
jól dönteni

szöveg: Molnár Zsuzsanna, fotó: Bujnovszky Tamás

A megfelelő méretű lakótér hiánya inspirálta Órfi József építész családi házát, amelyet ő maga tervezett és épített. A korábban építészeti íróként dolgozó Órfi most ebbe az épületbe sűrítette azt a világlátást, amelyet cikkeiben fogalmazott meg. A ház értékrendje a szakmát és a laikusokat is megszólította. Sikere díjak sorában érhető tetten: az idei Média Építészeti Díj (MÉD) pályázatának abszolút győztese ez a piliscsabai családi ház lett.



– A szakma, a laikus közönség és a média képviselői is az általa tervezett és épített házat értékelték 2017 legkiemelkedőbb épületeként.

– 2007-től botcsinálta építésztkritikusként publikáltam a Heti Válasz és a Magyar Nemzet Online hasábjain. Több száz cikkem jelent meg, melyeket azzal a céllal írtam, hogy a szakma és a laikusok között csökkentsem a távolságot: egyszerűen megfogalmazott gondolatok révén igyekeztem bemutatni szakmai teljesítményeket. Most azonban a saját magam által tervezett és épített házzal sikerült közelebb hoznom

egymáshoz a két közeget. Arra vagyok igazán büszke, hogy elméleti munkáimat követően egy megvalósult épülettel is elértem ezt.

– A ház építésének történetét megírtad egy népmesei hangulatú cikkben. A történetet olvasva és most veled beszélgetve is azt érzem, hogy sokáig kerested az utad.

– Régóta egyértelmű számomra, hogy építészként tervezem folytatni a pályám. Óriási segítséget kaptam ehhez az élettől: olyan szituáció állt elő, melyben kódolva volt a lehetőség. Ezt azonban nem láttam előre. Azért kezdtem el házat építeni, hogy

legyen hol laknunk. Makovecz tanítványként, majd a bécsi építészképzés hallgatójaként megtapasztaltam, hogy a mi munkánk mögött mennyi különböző gondolkodásmód húzódhat: a Makovecz-féle szemlélet esetében azt láttam, hogy milyen különleges tartalmakkal lehet telíteni egy projektet, míg bécsi tanulmányaim során egy pragmatikus, nagyon ésszerű gondolkodásmódot ismertem meg. Az egyik sok volt, a másik kevés.

Nagy kérdés elé állítottak a korábbi tapasztalataim azzal kapcsolatban, hogy miként induljak el a tervezés során. Az azonban, azt hiszem, minden építész számára irigylésre méltó helyzet, amikor minden döntést ő hozhat meg. Ha valamit elront, ő rontotta el. Ha rossz döntést hoz, felülbírálhatja, és van ideje átgondolni. Az én munkám esetében egy nagyon egyszerű, „egymozdulatos” projektről beszélünk, mégis rengeteg kérdést kellett átgondolni a tervezés és az építés során.

– Azt mondd, hogy egy egyszerű, egymozdulatos projekt a tiéd. Miben rejlik mégis a sikere?

– Számomra is megdöbbentő a mértéke. Nem számítottam ilyen szeretetre. Úgy érzem, többeket megragadott az, hogy egy pilisi településen egy család önerőből építkezni kezd, és ez jó eredménnyel zárul. Erre az emberek fogékonyak voltak. Azt a töménységet, amit ez az egymozdulatos ház képvisel, nagyon nehéz lesz reprodukálni. Három év rengeteg figyelme van benne: szellemi összpontosítás, döntések sora, rengeteg fizikai munka, valamint a lélek jelenléte. Engem meglepett, hogy ezt a töménységet az emberek képesek voltak befogadni. Azért meglepő ez számomra, mert eddig elég egyedül éreztem magam a szakmai pályafutásom során, majd egyszer csak óriási robbanás történt. Ez megnyugtató: mégsem reménytelen helyen élünk, hiszen beszélhetünk értékekről, és ez elismerést vált ki. Megadatik-e még egyszer, hogy részem legyen hasonló élményben? Nem tudom. Abban azonban bízom, hogy az a gondolat, amit a cégem neve is tükröz – Egy Megoldás Kft. –, megragadható lesz a jövőbeni munkáimban is.

– A saját családi háza megtervezését megelőzően szakrális épületeket terveztl. A MÉD-díjas munkád pedig nagyon személyes projekt. Mindebből azt látom, hogy számodra kiemelten fontos, hogy mögöttes tartalma is legyen az általa végzett munkának.



– Úgy tudnám ezt megfogalmazni, hogy a plusz tartalmat nem beleteszem a munkába, hanem előhívom abból. Ez az a tartalom, ami miatt nem mindegy, hogy egy alkotó ember milyen háttérrel és világlátással rendelkezik. Nagyon könnyű félremenni, ha az ember az egóját helyezi előtérbe. Óriási küzdelem alkotóként hitelesen részt venni a munkafolyamatban. Meglátásom szerint minden alkotás valódi értékét az eredeti szándék határozza meg. Ez füg-

getlen a képzettségétől, a felkészültségétől és attól, hogy a munkája tökéletesen vagy tökéletlenül valósul-e meg. Ha a megrendelő szándéka szerint szeretetben szeretne élni az általa elképzelt házban, akkor a tervező érezni fogja, hogy ha egyszerű épületet tervez is, ott jó lesz lenni, mert a benne lakó emberek szeretik egymást. Ekkor sikeres a projekt, hiszen az eredeti szándék megvalósul. Az egyes munkákba azonban feszültségeket, félreértéseket, el-

lentmondásokat is bele lehet szőni, melyek tönkretelhetik egy közösség életét. Óriási tehát a felelősségünk.

– *Családi házatok szerethetőségéhez az is jelentősen hozzájárulhatott, hogy a kivitelezést is túlnyomórészt magad végezted.*

– Én is rácsodálkoztam, hogy az elmúlt három év szinte minden szabad idejét ennek a háznak az építésére fordítottam. Három évig arra spóroltunk, hogy – a következő három évben, további spórolás mellett – megépüljön. Az a nyolcmillió forint, amire szükség volt, átlagosan havi 111 111 forint megtakarítását jelentett, ez egy albérlés vagy egy hiteltörlesztés ára, összege. Azonban ha megtanulunk hosszabb távon gondolkodni, a családi kapcsolatok stabilak, a célok pedig eltökéltek, akkor nem kell feltétlenül kiszolgáltatnunk magunkat. A jó döntések meghozatala az igazi művészet.

– *Hogyan zajlott a kivitelezés?*

– Az építés nagyon száraz folyamat volt. Nem tudok olyan mozzanatot kiemelni, melyet alkotásként éltem volna meg. Minden alkalommal, amikor újabb pénzmaghoz jutottunk, és láttuk, hogy éppen milyen munkafolyamatok következnek, ki kellett számolni a szükséges anyagmennyiséget és ennek költségeit, az anyagot meg kellett rendelni, elmenni érte vagy kiszállíttatni. A ház zsákutcában van, ahol gyakran zártuk el az utat a szállítás során, sokszor olyankor, amikor a szomszéd szeretett volna jönni-menni. Az ilyen helyzetek nem kellemesek. Mindig kérdés volt, hogy a sofőr, aki kihozta az árut, fog-e segíteni a lepakolásban. Ez a szándék általában nem volt meg, mivel azonban egyedül voltam, segítettek. Aztán az anyagot deponálni kellett a feldolgozás sorrendjében, mindezt úgy, hogy például a fa ne fülledjen be. Ez nemcsak unalmas, nagyon fárasztó munka is.

– *Visszatekintve, talán hasznára váltak az épületnek az anyagi korlátok...*

– Ha nem lettek volna anyagi korlátok, nem nyertem volna meg a MÉD-et. Ahogy Kovács Csaba megfogalmazta laudációjában, tanulság ez az épület abból a szempontból, hogy az anyagi határ nemcsak gátja, hanem inspiráló forrása is lehet az alkotásnak. A korábban említett cikkemben, amelyben megírom az építés történetét, azt a címet adtam, hogy Népi építészet 2.0, ugyanis egyszer csak azon kaptam magam a munka során, hogy hasonlóan gondolkodom, mint ahogy elődeink tettek egy parasztháznál. Egy velem egykorú vagy fiatalabb családfőnek szintén nem



volt anyagi fedezete a ház megépíttetéséhez. Így nem ideológiai megfontolásból dolgozott abból, ami kéznél volt, nem az lebegett előtte, hogy ne terhelje a környezetet, hanem hogy minél költségkímélőbbben és minél kevesebb energia befektetésével teremtsen otthont a családjának. Akkorát, amiben elérték, de például azt is szem előtt tartották, hogy ki kell fűteni. Én is hasonlóan álltam neki a munkának. A konyha-nappalink 27 négyzetméter, viszont minden a helyén van benne. Ily módon kis mérete ellenére is jól elférünk, sőt nagyobb létszámú vendégségeket is tudunk tartani. A terasz viszont nagy, hiszen az nem kér enni. Nem arról van tehát szó, hogy agyonkényeztettük volna magunkat ezzel a házzal. Ami mégis kényeztetés számomra, az a csűr, a férfivilág. Ez életem meghatározó helyszínévé vált, onnan építettem az otthonunkat, mondhatom, hogy ez volt a bölcső. Most ott alakítom ki az irodámat. Így kerek számomra a történet: az alkotó ember megkapja azt a teret, amire szüksége van. Azt, hogy ez megvalósult, nagyban köszönhetem a feleségemnek: amikor elkészült a terv, látszott, hogy maradt mozgáster, arra azonban nem volt szükség, hogy nagyobbakat építsek. A feleségem ekkor azt mondta, hogy ezt a területet építsem be magamnak, mert akkor biztos, hogy itt maradok. Bölcs asszony.

– *A megjelenési formát illetően mi volt a kiindulópontod?*

– Ez a ház a jelenlét következménye. Amikor például a skandináv stílus jegyeit vélik felfedezni rajta, azt szoktam mondani, hogy nem a stílus skandináv, hanem a mentális állapotom letisztultsága hasonló a skandinávokéhoz. Hogy miért ezeket az anyagokat választottam? Erre nagyon egyszerű a válasz: mindig az az anyag volt hiteles számomra, amelyről, amikor a kezembe vettem, éreztem, hogy ezzel kell elvégezni az adott munkafolyamatot.

– *Ahogy látom, még tart az eufória, de biztos tervezed a jövőbeni munkáidat is...*

– Igyekszem a MÉD sikerével jött lehetőségeket megragadni, és felelősen kezelni a megkereséseket. Az a célom, hogy minél magasabb színvonalon hozzak létre építészeti alkotásokat. A projekteket az alapján ítélem meg, hogy melyikben látok erre garanciát. ●

epiteszforum.hu
Az epiteszforum.hu honlapon 2017. december 18-án megjelent interjú nyomán.

A céhmester

Fodor Béla

Kilencven évvel ezelőtt egy zürichi kórházban hunyt el a kiegyezés kori, nagyvárossá fejlődő Budapest ikonikus építésze, Alpár Ignác. Házai maig meghatározzák a főváros arculatát.



Alpár Ignác

Szeretett utazni. Élete során bejárta Európát, de eljutott Egyiptomba is. Így, amikor a városi tanács 1928-ban felkérte, hogy legyen tagja annak a négyszáz fős küldöttségnek, amely New Yorkba utazik az ottani Kossuth-szobor felavatására, örömmel vállalta a részvételt. Második, fiatal feleségével hajóra szállt, s nem gondolta, hogy élve már nem lép magyar földre. Hetvenhárom éves volt.

De kezdjük az elején.

Alpár Ignác Pesten, a Józsefvárosban született 1855. január 17-én, Schöckl Ignác József néven, egy stájer eredetű iparoscsaládban. Apja, Schöckl Mátyás asztalosmester volt, kinek műhelyében remekművek készültek, például a pesti Vigadó ablakai. Anyja, Eisele Mária ősei württembergi kézművesek voltak. Tehetségét, az ősi kézműves munka szeretetét minden bizonnyal felmenőitől örökölte. Az elemi oktatás után a belvárosi főreáliskolába (a mai Eötvös József Gimnázium elődjébe) iratkozott be, abba a nagyhírű tanintézetbe, ahol a korszak vezető építészei (Schulek Frigyes, Lechner Ödön, Steindl Imre, Zrumecky Dezső) is tanultak. Bukdácsol,

nem eminens. A tankönyvek helyett szívesebben forgatja a vésőt és kalapácsot apja műhelyében.

A középiskola befejezése után kőművesinasnak áll, és 1873-ban, az egyesített Budapest születésének évében, már Hauszmann Alajos irodájában dolgozik mint a mester tanítványa.

Az ő biztatására hamarosan, 1874-ben megkezdte felsőfokú tanulmányait a berlini építészeti akadémián, ott, ahol maga Hauszmann, de mások mellett Lechner Ödön vagy Pártos Gyula is tanult. A berlini éveket kitarató szorgalommal dolgozza végig. Tanulmányai mellett pályázatokon vesz részt, tervez, társasági életet él és utazik. Barátaival bejárja Olaszországot, Szicíliából még Tuniszba is átkel, és közben rajzol és rajzol.

Berlinből Hauszmann hívására tér haza, aki maga mellé veszi tanszékére asszisztensként. Sorra nyeri a pályázatokat, elsősorban Erdélyben. Megyeházákat, templomokat épít Segesvártól Déváig. Miután Hauszmann nem javasolja, hogy rendes tanári állást kapjon, abbahagyja az oktatást, s 1888-tól csak a tervezésnek él.

Életpályájának legtermékenyebb szakasza 1893-ban kezdődik, amikor a millenniumot előkészítő kormánybizottság meghirdeti az ezredéves kiállítás történelmi épületszoportjának pályázatát. A kiírás szerint „*kívánatos, hogy a magyar történelem vagy régi magyar építmények motívumai lehetőleg jólhasználtassanak*”.

A felhívásra tizenegy terv érkezett, amelyekből a zsűri négyet választott ki továbbjutóként. Ezek között volt Alpár műve is, aki a következőképpen fogalmazta meg koncepciója lényegét: „*a jövő ezredév működését azzal kezdjük meg, hogy egy speciális magyar stílt megalkotását megkíséréljük. A Keletre kell törnünk, ha magyar stílt akarunk alkotni*”. (Ez a hitvallása szinte teljesen megegyezik a kortárs Lechner Ödön nagyszabású elképzelésével, aki egy olyan új nemzeti stílust kíván megalkotni, amely elsősorban a keleti hagyományokból táp-



A Tőzsdepalota

lálkozik.) A bírálóbizottság nem támogatja az elképzelést: „*a keleti stílus a magyar történelmi kiállítás jellegének nem felel meg.*” S ekkor Alpár meghátrál, elfogadja a hivatalos művészetpolitika véleményét, felhagy a további kísérletezéssel.

A második fordulóban a kiírók már határozottan kérik a hazai műemlékek hű másolatait is a pályaművekben. Az

A Magyar-Angol Bank épülete



építészettörténetben jártas, az ország, különösen Erdély műemlékeit jól ismerő Alpár ekkor már nyert helyzetben van: sikert arat, a közvéleménynek is tetszik, a megbízást ő kapja. A Városligetbe költözik s hamarosan elkezdik összerakni a millenniumi kiállítás történelmi csoportját – ideiglenes építményként, fából és gipszből.

Az 1896-ban megnyílt kiállításon ez a műve nagy sikert aratott, nem bontották le, mint a többi pavilont, termeiben rendezték be a Mezőgazdasági Múzeumot. Az intézménynek azonban már két év múlva ki kellett költöznie, a csarnok faszervezete tönkrement. A kormány 1902 és 1907 között újraépítette, most már múzeumként, tartós anyagokból (tégla, beton).

A befutott és sikeres építész ezek után sorra kapja vagy nyeri el az egyre jelentősebb megbízásokat. Tervei alapján épült fel a Szabadság tér arculatát meghatározó két monumentális épület, a Tőzsdepalota (később TV-székház) és az Osztrák-Magyar Bank (ma Nemzeti Bank). De ő tervezte a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank (ma Belügyminisztérium) és az Általános Hitelbank (ma Pénzügyminisztérium) palotáját is.

Mindeközben irodájából számos, városképi jelentőségű bérház építését tervezték és irányították, mint például a Báthori utca 5. szám alatti Neuschloss-házét.

A bankpalotáknak köszönhethe tekintélyét, s azt is, hogy a bécsi központú Anker biztosító társaság 1907-ben őt bízta meg pesti székházának megalkotásával. A Király utca és a Madách tér sarkán ma is álló monstros Alpár legvitatottabb műve lett, nem ok nélkül. A korban divatos egyiptomi és asszír építészeti motívumok szervesen, komoly stílustöréssel kerültek az egyébként is tolakodó méretű palotára. A pesti legenda szerint, mikor a mester felesége meglátta a kész művet, a fejéhez kapott, s felkiáltott „Ignác, Ignác, mit csináltál!”

Az első világháború vége egy történelmi korszak végét is jelentette, egyben pedig búcsúját is a tervező-építő munkától: Pedig ekkor még csak hatvanhárom éves volt, alkotó ereje teljében. Két dologra gondolhatunk visszavonulása kapcsán. Egyrészt a háború utáni gazdasági válságra, s emiatt a megrendelések hiányára, másrészt az Alpár által oly nagyon szeretett Erdély elvesztésére. De talán arra is, a magyar és európai építészetben új stílus- és szemlélet vált uralkodóvá: előtérbe került a modernebb nemzeti szecesszió. és háttérbe szorult az akadémikus historizmus. Márpedig Alpár ez utóbbinak volt kimagasló alakja. (Ne feledjük el, hogy ebben az időben *Walter Gropius* és *Le Corbusier* már érett tervezők és az amerikai *Frank Lloyd Wright* csak tizenkét évvel volt fiatalabb, mint Alpár.) Életműve így is lenyűgöző: korabeli élet-

rajzírója, *Magyar Vilmos* 31 lakóházat, 33 iskolát, 7 megyeházát, 5 templomot sorol fel – a teljesség igénye nélkül.

A „nemépítés” éveiben is élénk társadalmi életet él, aktívan részt vesz a szakmai közéletben, igaz, az újonnan szerveződő Építészeti Kamarával szakított. Régi vágya azonban teljesül, mikor a Műegyetemen nyilvános, rendes tanári címet kap. Hetvenedik születésnapján, 1925-ben tiszteletői 240 fős díszvacsorával köszöntik.

Mindezek ellenére egyre jobban magára marad, korábbi vezető szerepéből a pálya szélére szorul. Ezért fogadja örömmel a felkérést, hogy legyen annak a zarándokcsapatnak tagja, mely 1928 márciusában New Yorkba utazik, az ottani Kossuth-szobor felavatására. Az idős mester az ott töltött napokban ismerkedik az új technikai vívmányokkal, ellátogat a Niagara vízeséshez, megcsodálja Philadelphia és Washington felhőkarcolóit. A hazaút során magas lázzal járó influenza támadja meg. Zürichben kórházba szállítják, de legyengült szervezete nem bír a kórral, és április 28-án kórházi ágyán meghal.

Pár nappal későbbi temetése hajdani híréhez illő pompával zajlik: a Vajdahunyadvárban ravatalozzák fel, hatalmas tömeg kíséri koporsóját a Kerepesi úti temetőbe.

Halála után három évvel, 1931-ben a Városligetben felavatták egészalakos szobrát, *Telcs Ede* alkotását, mely Alpárt középkori céhmesteri ruhában ábrázolja, amint büszkén nézi legnépszerűbb művét, a kései historizmus emblematikus alkotását, a Vajdahunyadvárt. ●

Az illusztrációk forrása a FSZEK Budapest Gyűjteménye

Bécs-Budapest: a Monarchia után



Ismét egy remek építészeti kiállítás látható Budapestről, Bécsben, a Vienna Insurance Group AG székházában, a Schottenringen található Ringturmban. A toronyház aulája évek óta biztosít helyet az *Adolph Stiller* építész által rendezett Architektur

in Ringturm című sorozat európai kitekintésű tárlatainak. A sorozat most érkezett az ötvenedik epizódjához, megtisztelő, hogy ezt éppen a magyar és az osztrák főváros kapcsolatának szentelték a szervezők. „Bécs – Budapest / Párhuzamos városké-

pek a 20. századból” címmel a két város 1918 utáni, tehát a Monarchia felbomlását követő fejlődésének állomásait követhetjük, körülbelül 1970-ig. A mostani összegzésnek közvetlen előzménye, mondhatni első fejezete a 2015-ös Donau Metropol



című tárlat volt, amely Bécs és Budapest monarchiabeli azonosságaira koncentrált. Ezt később a Várkert Bazárban is láthatuk, ahogy remélhetőleg a mostani kiállítás is eljön majd Budapestre. Mindkét összeállításban *Tamáška Máté* szociológus-építész-mérnök volt Adolph Stiller magyar partnere.

Mintegy százharminc képpárban láthatjuk egymás mellé állítva a hasonló-eltérő bécsi és budapesti jelenségeket, nyolc témakörre osztva. Ezek egyike például a lakhatásé. Az 1919 és 1934 között szociáldemokrata irányítás alatt álló osztrák fővárosban, amelyet „vörös Bécsnek” szokás nevezni, rengeteg jó minőségű és olcsó munkáslakás épült állami beruházásban, míg Budapesten a két világháború között továbbra is a magánerő maradt a lakásépítés fő finanszírozója. A bécsihez hasonló, állami finanszírozású bérházépítésre Budapesten a Bethlen-udvart említi a tárlat. A szocdem „vörös Bécs” preferált beépítési formája a közös belső udvart körülölelő háztömb, a „Hof” volt. Nálunk ilyenekből a két háború között kevesebb született, és ezek sem a munkások, hanem inkább hivatalnokok, tisztviselők számára (például az óbudai városi házak). Hof-szerű államiak nálunk csak a háború után valósultak meg, ilyenek például a Lágymányosi udvaros tömbjei. De nem terjedtek el, mert a diktatúrák nem nagyon szerették az udvarokban kialakuló privát közösségeket – a Hofok divatjának Bécsben a faszizmus, nálunk a háború után a kommunizmus vetett véget.

Talán meglepő a két városnak a modern építészeti formákhoz való viszonya. Budapest ebben a tekintetben sokáig nyitottabbnak bizonyult. A modernizmust a fasiszták nem kedvelték, ezért Bécsben a háború előtt kevésbé terjedtek el a Bauhaus ihletésű épületek, és a háború után felhúzott bécsi lakótelepeket is még sokáig magastetős házakkal tervezték.

A kiállítás számos érdekes tanulságát idézhetnénk még olyan területekről, mint a sebességhez, az elektromos világításhoz, a történelmi múlthoz, a diktatúrákhoz, a vertikálitáshoz vagy épp a Dunához való viszony. Helyszűke miatt azonban csak ajánlani tudjuk, hogy nézzék meg a kiállítást, június 8-ig a Schottenring 30. szám alatt, vagy – remélhetőleg – hamarosan Budapesten. **Cs. L. ●**



Zuglói Kör

Buza Péter



Februárban a Zuglói Civil Házban, *Vízy László* festő-építész, nyugalmazott műemléki felügyelő festményeivel rendezték be a Cserepes, a nagy fogadóter falait. Volt megnyitó is természetesen, s a műveket méltató népművelő, *Cs. Szabó Mária* nem feledkezett meg az alkotó sokirányú aktivitásának más meghatározó elemeiről sem. Hogy fontos kötetek szerzője, hogy sokáig volt a Budapesti Városvédő Egyesület

épített értékeinkért szót emelő civiljeinek egyike, s szóba került az is – tárlókban, paravánon bemutatva – hogy építészhallgatóként a hajdan itt, kerületünkben működő, de hosszú évtizedek óta nem emlegetett Zuglói Körnek is tagja volt.

Miközben a megnyitó szépszámú közönsége már a szerény fogadás asztalai körül forgolódott, ez utóbbi formációról beszélgettünk, *Vízy Laci* és én, a régi ismerősök.

– *Molnár Sándor* – M. S. mester, ahogy a hajdan híres, csak szignójából ismert magyar festőre utalva magunk között emlegettük – 1962-ben költözött Zuglóba. *Kmetty János*, *Pór Bertalan* 1936-ban született tanítványa az Erzsébet királyné útja 89. számú ház első emeleti utcafrontjának ablakai mögött rendezte be akkor a műtermét. Az ő ötlete volt, hogy egy csapatba rendezi barátait s azok barátait, elsősorban képzőművészeket: tanulni egymástól. Hogy feldolgozzák a hazai és külföldi progresszív törekvéseket, hogy együtt munkálkodjanak azok megismerésén. Sokat beszélgettünk. Többször is előadást tartott körünkben például az akkor szintén Zuglóban élő *Hamvas Béla*. Lakáskiállításokat rendeztünk, ellátogattunk nagy mesterek, köztük például *Kassák*, *Korniss*, *Gyarmathy*, *Losonczy*, *Szegedi-Maszák* műtermébe, aztán idővel megpróbáltunk a viszonylag nagyobb nyilvánosság elé lépni egy-egy művészeti galéria tereiben.

– *Nem kell emlékezetből felsorolnod kik tartoztak a társaságba, olvashatóak a nevek az egyik kiállítási tablón: Attalai Gábor, Bak Imre, Csiky Tibor, Csutoros Sándor, Deák Klára, Deim Pál, Halmy Miklós, Hencze Tamás, Hortobágyi Endre, Molnár László – Molnár Sándor – Nádler István, Pikler István.*

– És, ahogy mondani szokták: sokan mások. Mert ez a lista azoknak a kör-tagoknak a névsora, akik 1993-ban részt vettek a belvárosi Apáczai Csere János utcai pincegaléria „*Sosemvolt kiállításán*”, mindjárt meg is magyarázom, miért ez volt a cím. De előbb még hadd soroljam azoknak a nagyszerű művészeknek a neveit, akik velünk együtt próbálkoztak az európai progresszió vonatára felkapaszkodni, tulajdonképpen abban az időszakban az egyetlen művészeti csoportosulásként itthon. Zugló büszke lehet arra, hogy otthont adott nekünk a korai hatvanas években. *Bartil József*, *Csík István*, *Galambos Tamás*, *Kósza Sípós László*, *Lakner László*, *Simon Balázs* is a Zuglói Kör tagjai voltak.

– „*Sosemvolt kiállítás?*”

– Ennek a huszonöt év előtti bemutatkozásnak az apropója a kör egyetlen, a sobánál, teremnél nagyobb nyilvánosságnak szánt egykori kiállítása volt, amelyet 1966-ban a Ferihegyi Repülőtér emeleti csarnokában rendeztünk be, de néhány órával a megnyitása előtt – betiltottak. Indoklás nélkül. Magyarázattal sem fásaszította magát és kádereit az akkori művészetpolitika. Az 1993. évben installált művekkel emlékező vernissage során *Andrási Gábor*

Kassák Lajos műtermében, Bécsi út 89, első emelet, 1963.09.29 20–23.30

Szegedi Maszák György festőművész, fia, Mihály, harmadikos angol-irodalomtörténet hallgató, Hortobágyi Endre fiatal festő és Vízy László II éves építészhallgató ¾ 8-kor találkozás a Moszkva téren, 8 órakor már Kassáknál. (...) Megmutatta utóbb festett mintegy 15–20 képét (...) dekoratív módon megfestett, építészeti jellegű, sokszor rendkívüli térhatású képek. 1. Vörös tojásos kompozíció 2. Párizsi kiállítási képe 3. Vörös és kék térhatása

4. Négyzet és kör a kompozícióban. (...) Sz. M. néhány érdekes kérdése:

– Mikor és mennyit, mit dolgozik a mester? Mindig, egész nap vagy ír vagy fest?
– Reggel kilenctől este kb 1 óráig. Utána nyugtató orvosság. 75 év.

– Van úgy hogy egy napon fest és ír?

– Hogyne, délelőtt festés, délután írás. Vagy délelőtti séta után átöltözés nélkül lát a festéshez. Felesége persze haragszik az ilyesmiért, összefestékezheti a ruháját.

[Pedig] aránylag tisztán dolgozik. Francia festékekkel, kb. 80 × 100-as vászakra, 2 vagy 3 hónap kell míg a festék megnyugszik, elveszti festék- és kiemeli kép-jellegét. Most is elcseppentette a cinóbert, házvezető nője mindjárt jött és tisztította a parkettát.

– Volt-e a mesternek naturális korszaka?
– Kezdeti képeinél ő is onnan indult. Az ember sohasem szakadhat el környezetétől, különösen ha festő. (...)

– Hogyan dolgozik?

– Egy-egy újabb élményt a lehető leggyorsabban feldolgoz.

Ugyanazon a képen, versén nem dolgozik még egyszer, Szabó Lőrinc is hány versét rontja el kiigazításokkal. Más élmény, más időpont, soha vissza nem jön. Kivétel talán Párizs. Mikor ott volt, talán fel se tűnt sok minden, észre sem vette, mit látott. De mikor visszajött, még évek múltán is azok az élményei hatottak, talán először tudatlan, aztán tudatosan.



Itt működött a művészkör Zuglóban



beszélt törekvéseinkről. Utóbb publikált szövegekből azokat az elemeket emelem most ki, amelyek működésünk kereteihez s filozófiájához szorosan kapcsolódnak. Hogy a társaság 1962–66 között volt aktív – megjegyzem 1965-ben Molnár már nem itt lakott, s akkortól erősen megrikkultak a találkozásaink –, hogy tagjaink arra vállalkoztak – hadd idézzem szó szerint –, hogy „megtörjék azt a nyomasztó információs és szellemi zárlatot”, amely nem csak a hazai művészvilág akkori állapotát jellemezte, hogy megismerjék az egyetemes modern művészet jelenségeit s törekvéseit. Hely-

reállítva valamelyest a hazai progresszió megszakadt folytonosságát.

– *Építészhallgatóként, s mindig-festőként – árultad el nekem korábban – olyan muníciót jelentett neked a részvétel ebben a szelíd mozgalomban, ami egész életedben, máig elkísért.*

– Hogy is lehetne másként? Hiszen ebben az én zuglói iskolámban olyan tanárim voltak mint Hamvas vagy Kassák. A filozófus mondatai most is a fülemben csengenek. Az életmű, a művészet, tudatossággal kevert következetlenség. Ez a két elem az alkotó lélektanának két döntő

mozzanata, ezek kényszere alatt cselekszünk. S ne sajnáljunk félredobni bármit, ha erről, a legfontosabbról, az életmű realizálásáról van szó. Olykor jegyzeteltem is. Majd átadok neked egy-két oldalt abból az emlékeztetőből, ami például Kassák műtermében született. Műhelytitkai életének titkai. Tudjuk jól, bezárta műterme falai közé a korszak, amiben akkor élünk. Hogy beszélgethettünk – egyébként többször is –, az nem csak neki nyitotta ki a világot, bár résnyre, újra, de nekünk is, hogy belelássunk a művész mindennap ostromolt végtelenjébe. ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Takács Zsuzsa

A ZÖLD DZSEKI

*Ott ült a SPAR előtt a két rongykupac,
a hetvenéves koldus és hatvan körüli élettársa,
akivel nemrégien kerültek össze, s akit azonnal
be is mutatott nekem. Elképzeltem közös életüket.
Nyaralásukat a közeli parkban, az esős napokat,
hitvesi ágyukat: a bokoraljat, a rengeteg romlott
ételt, amit megettek, a telet a János kórház
tbc-osztályán, magányosságukat a nyolcágvas
kórteremben, a betegek undorát, az orvosok
közötti vitát, amelyben végül a szájalom és/vagy
a fertőzésveszély elhárításának indoka győzött.*

*Emlékszem az első tavaszi napra, amikor
gyógyultan az „otthonába bocsátották”.
Nagyon vágytam már haza – sóhajtozott.
Akkor már újra egyedül volt. – Hogy érti? –
kérdeztem: – hát az utcára! – mutatta és
magyarázta akár egy boldog földönkívülinek.
Az Amerikában vásárolt zöld dzseki lett végül
a neheztelése kiváltó oka. Régi darab, vízhatlan
és meleg, évekig abban lapátoltam a havat,
tőle meg ellopták a kabátját. Tél volt megint.
Kékre fagyottan ült a szokásos helyen.*

*Hazamentem és elvittem neki. Föjlált és átölelt.
Cserepes szája az arcomat érte. Ellöktem
magamtól, megtántorodott, arcomról letöröltem
a nyálát, hebegett valamit. Szégyelltem magamat.
Halott idő volt, a közlekedés leállt. (A Város
épp vendéget fogadott – egy keleti zsarnokot.)
Jelenetünknek nem volt résztvevő tanúja, nem
mondta senki: ha a kisujját nyújtja
ezeknek, rögtön az egész karját akarják!
De tudtam, hogy valaki néz, akit én nem láthatok.
Ott éhezik és fázik minden utcasarkon, és megítél.*

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

VILÁGVÁROS A DUNA
PARTJÁN*Buza Péter*

Legszívesebben – a címmel kezdve – végigelemezném ennek az egyébként dicséretre méltóan szűkszavú, de annál gazdagabban illusztrált s a szándék szerint izgalmasan tördelt városkalauznak minden mondatát. Hogy megmutassam, milyen keservesen nehéz feladatnak gondolom kiskamaszoknak ismeretterjesztő munkát írni Budapestről.

Ehhez az elgondolásomhoz keresve biztosabb platformot elolvastattam s recenzáltattam tíz éves unokámmal is a kötetet. Aki, rímelve ki nem mondott véleményemre, itt-ott (nem ezekkel a szavakkal) túl felnőttesnek, nehezen érthetőnek minősítette a szöveg némely fordulatait, miközben amúgy erősen megdicsérte a fejezeteket: témaválasztásuk érdekessége, izgalmai miatt.

Pokolian nehéz nem csak ilyen könyvet írni, de arról ítéletet mondani is. Kezdjük azzal, hogy a szerzőnek (jelen esetben: szerzőknek) el kell döntenie, mi az, ami egy város életéből s történetéből ezt a korosztályt a leginkább érdekelheti. De már ebben a fordulóban azt is tisztázni kell: az esély arra, hogy a végeredményt vonzóan találják majd, csak bizonyos gyerekek esetében feltételezhető. Utóbbiak száma (sok, közismert ok miatt) erősen véges, s ami érdeklődésük fókuszát illeti, tovább szűkülnek az amúgy is kevesek körei.

Azon kevés kistizenévesek is, akik rendszeresen olvasnak (mint például az unokám – ami persze korántsem véletlen), főleg más médiumok üzenetét fogyasztják. Olyanok befogadására szocializálódtak (vagy kényszerültek), amelyeknek szabásmintája, feldolgozás-technikája alig valamennyire hasonlít a Gutenberg galaxis produktumaiéra.

Aztán meg azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a kiadónak és a szerkesztésnek kell legyen arra vonatkozó koncepciója, miért és hogyan lehet egy világvárosról gyerekeknek írni, hogy az Budapestet is „eladja”. Elvégre kell hogy létezzen egy ilyen spirituális cél egy olyan nemzetközi s e tekintetben kipróbált ismeretterjesztő kiadó esetében is: amikor azt mérlegeli az, aki a döntést hozza, mibe fekteti be a könyvcsinálás szokásosan szűk forintjait.

Mindebből (Budapestnek súlyosan elkötelezett szerzőként) olyan következtetés adódik, hogy soha nem venném magamnak a bátorságot könyvet írni gyerekeknek a városomról. De minden tisztelem azoké, akik, még ha úgy is látszik olykor, hogy a mesebeli hályogkovács bátorságával, megteszik ezt, például helyettem.

És most valamit magáról a könyvecskéről, tartalmáról, felépítéséről, témái kezeléséről. A feldolgozás módja, bár óvatosan, de interaktív. Érdem. Gazdagon illusztrált, és a könyvtervező, *Romvári János* nem sajnálta a fáradságot, hogy vonzóvá tegye az oldalakat. A képanyag igazán változatos, de mert túl sok a fotó, némelyik olykor érdemtelenül kis felületet foglal el, különösen, ha tartamát s azon belül a motívum természetes arányait is nézzük.

A szöveg alkotói, *Francz Magdolna* és *Rozgonyi Sarolta* bátran bontották fel mondandójukat színes és valóban érdekes blokkokra, olyanokra, amelyeknek vonzó hatása az olvasóra okkal feltételezhető. Bátorságuk a fejezetek témaválasztásában is meglepő: még soha nem olvastam olyan budapesti bédekkert, s különösen nem gyermekeknek szólót, amelyben Az utolsó út címen a város temetőkultúrájáról mesélnek két oldalon.

Hogy mire figyeltek még a válogatásnál? Elárulják a fejezetcímek: Hájóval a Dunán, Az éltető és tisztító víz, A Duna, ami elválaszt és összeköt, Víz és szárazföld, A víz az öröm és kényelem forrása, A kezdetek: Pest, Buda, Óbuda (remek és jól követhető kronológiával), Három város egyesül, Egy nagyvárosi projekt: Nagykörút, Mi van a sugárutak végén?, Városképben őrzött fejlődés Pesten (na ez bizony egyike a reméltnél gyakrabban előforduló bikkfá s korántsem gyermeknyelvi mondatoknak), Városképben őrzött fejlődés Budán, Mitől világváros Budapest?, Helló Budapest! (fiktív interjú Buda királyfival és Pest királykisasszonyával), Miért utaznak a külföldiek Budapestre?, Föld alatti hálózatok, Fény és hő, Úton Budapesten, Hová kerül a hulladék, Az utolsó út (én nem tettem volna a szemétszállítás színeseit felvillantó fejezet mellé), A pesti flaszer meséi, Bakanccsal és hátizsákkal a fővárosban, Budán a föld alatt, a hegyoldalban és a levegőben.

Nem vitás, az összkép lenyűgöző. Remélem sikere lesz a kötetnek: bizonyos kiskamaszok körében. ●

Francz Magdolna–Rozgonyi Sarolta: BUDAPEST. Világváros a Duna partján. Mi MICSODA sorozat. Babilon. 3200 Ft.

A BUDAPEST folyóirat lapszámait az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- **Kiadónkban** (Summa Artium Nonprofit Kft., 1054 Budapest, V., Honvéd utca 3., V. emelet 13. Tel.: +36-1 318-3938) munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrásy út 45.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)
- **a Lipták villában** (Budapest, XIV., Hermina út 3.)

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ



HAVAS GYÖNGYVÉR: HILD JÓZSEF

Holnap Kiadó

Hild József a 19. századi építészettörténet kiemelkedő alakja. A reformkorban fejlődésnek induló Pest klasszicista városképe gyakorlatilag az ő tervezőirodájának asztalán rajzolódott ki. Több mint kilencszáz olyan pest-budai építési kérvényről tudunk, amely a nevéhez köthető. Magyarország monumentális szakrális épületeinek megvalósításában is jelentős szerepet kapott, az ő tervei szerint épült fel az egeri székesegyház, 1839-től az ő vezetésével folytatódott az esztergomi bazilika építése és ő kezdte el a Szent István-bazilika tervezését és építését is. Kortársai tisztelték és elismerték, a korabeli folyóiratok „lángeszű építőmesternek” nevezték.

Ára: 9900 Ft

RÁCZ ATTILA: A BUDAPESTI HATALMI ELIT 1956 ÉS 1989 KÖZÖTT

Budapest Főváros Levéltára,
Disszertációk Budapest Főváros
Levéltárából 4.



A kommunista állampárti rendszert, annak működését, szókészletét huszonhét évvel a bukása után is homály övezi. A nőmenklatúra-káder és a nőmenklatúra-rendszer fogalmakat, bár az utóbbi évtizedekben nagy nyilvánosságot kaptak, egyfajta titokzatosság veszi körül, és lényegében azok sem tudnak róla sokat, akik e szavakat használják. *Rácz Attila* kutatásai fókuszában ez utóbbi kérdéskör, mégpedig a fővárosi hatalmi elit rekrutációja és kilépése, képzettsége, mobilitása áll úgy, hogy – a rendelkezésre álló forrásokból kinyerhető információk alapján – a pártgépezet fogaskerekeinek számító pártvezetők mögött a magánembert is igyekszik megmutatni a szerző.

Ára: 2900 Ft

Megvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán
(1139 Budapest, Teve u. 3–5.)



ZÖLDI GERGELY: KONCZ ZSUZSA

Corvina Kiadó

Ebben a könyvben – a teljesség igénye nélkül, csak úgy nagy vonalakban – egy hosszú utazás képeit-dokumentumait gyűjtöttük össze. Egy utazását, amely az én történetem, és amelynek első lépéseit észrevétlenül, ösztönösen tettem meg – mint ahogy többé-kevésbé a folytatás is így alakult. Öszintén, nem tudom, helyes volt-e mindezt elmesélnem-megmutatnom *Zöldi Gergely*nek, mert bár a címszereplő kétségtelenül én vagyok, ez egy sokszereplős sorozat. Sokan csináltuk együtt, hosszabb-rövidebb ideig. Változtak az idők, volt, aki maradt a régiek közül, és jöttek újabb társak. Ma is ezt a történetet éljük, és rendületlenül megyünk tovább az úton, melyre az elején ráléptünk. (*Koncz Zsuzsa*).

Ára: 9990 Ft



ORSZÁG(H), VÁROS, HÍRES EMBER

Arany János és a fényképezés

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018. május 27-ig

Arany János gyermekkorától vonzódott a képi ábrázolásokhoz, a rajzolás öröme egész életében elkísérte, így nem véletlen, hogy nyitottan, s ha kellett kezdeményezően vett részt az olyan új technikai felfedezések, mint a fotográfia körüli vitákban is. Hivatali tevékenysége során például a fényképezés korszerű, praktikus használatáról szerzett tapasztalatokat. Tudomásunk szerint öt portré-jellegű kép készült róla, ezek egyike a Petőfi Irodalmi Múzeum új szerzeménye, *Ország Antal* felvétele az Arany családról. E fotó középpontba állításával, illetve az újonnan felfedezett Arany vonatkozású fényképek segítségével megidézünk egyrészt az 1850–1880-as évek fotótechnika-történetét, másfelől a családi, baráti szálak alakulását. Ugyanakkor ráirányítjuk a figyelmet egy elfeledett, de sok irányba vezető életműre, Ország Antal grafikus, fotográfus, műfordító, színpadi szerző szerzteágazóan értékes munkásságára is. ●

TE JÖSSZ?!

Kiállítás a társasjátékokról

Kiscelli Múzeum, 2018. április 29-ig

Alig több mint 100 éve még olyan játékokat neveztek társasjátéknak, mint a bújócska, a zálogosdi, a barkochba, vagy a sport és ügyességi játékok. Azóta az elemekből felépíthető-variálható táblák, a játékosok által irányított komplex karakterek, a filmszerűen összetett sztorik korát éljük. A kiállításon bebarangoljuk a társasok világát az Országos Kaszinótól a szabadulósobáig, a malomtól a propaganda játékokon át a Pandemic-ig. Vigyázat, interaktív!

A Kiscelli Múzeum küldetését szem előtt tartva a főváros is számtalan játékban feltűnik: hol csak egy-egy helyszínt, máskor egész Budapestet bebarangolhatjuk a táblán. A kártyalapokon és a játékterepen kiemelt helyszínek nemcsak a város fejlődésének egy pillanatát illusztrálják, hanem a korszak ideológiáját is tükrözik.

Játékosok napja vol3. – 2018. április 29-én, 10.00–20.00 óráig

A hatalmas sikerű első két alkalom után harmadjára is megrendezzük a Játékosok napját a Kiscelli Múzeum Te jössz?! Kiállítás a társasjátékokról című tárlatunkhoz kapcsolódóan. Ezen a napon a kiállítás hosszított nyitvatartással, 20 óráig látogatható.

A Játékház Projekt közreműködésével megelevenedik a Kiscelli Múzeum szoborcsarnoka, ahol a legújabb és legnépszerűbb mai társasok kipróbálására lesz lehetőség játékos kedvű felnőtteknek, gemereknek és gyerekeknek egyaránt. Játékra fel! ●



Fotó: Kércz Tibor

OLVADÓ JÖVŐNK. AZ ÉSZAKI- ÉS DÉLI-SARKVIDÉKEK TÖRÉKENY JELENE

Kércz Tibor és Komáromi Csaba fotókiállítása a Természettudományi Múzeumban

Magyar Természettudományi Múzeum 2018. április 21-től július 2-ig

Klímaváltozás? Lassan elcsépelet fogalom, mégis minden nap egyre jobban szembesülünk vele. Talán észre sem vesszük, mégis eszünkbe jut, hogy a rendkívül szokatlan időjáráshoz köze lehet az ember környezetromboló tevékenységének. Mit tehetünk? Legyintünk, nem sok mindent. Pedig változtathatunk hozzáállásunkon, felhívhatjuk rá a figyelmet. Például egy fotókiállítással. *Kércz Tibor* és *Komáromi Csaba* elhivatott magyar természetfotósként arktiszi és az antarktiszi útjaikon több tízezer természetfotót készítettek. Önerőből kivitelezett három sarkvidéki expedíciójuk anyagán át mutatják meg az ember felelősségét a változásokért. A kiállítás üzenetét a múzeum egy több alkalmas előadássorozattal erősíti. ●

További részletek a múzeum honlapján olvashatók: www.nmus.hu.

CÍM-LAP-FOTÓ 1976-2006

Tóth József Füles kiállítása

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2018. április 29-ig

Tóth József Füles 1960 és 2000 között a magyar reklámfényképezés meghatározó alakja. Szerzteágazó tevékenységét több száz plakát, naptár, prospektus és egyéb kiadvány fémjelzi. Az MKVM mostani kiállítása az 1976 és 2006 között készített számos folyóirat és magazin címlapból nyújt bőszéges válogatást. A tárlat április végéig tekinthető meg a múzeum Krúdy-udvarában. ●





„AZZAL VAGY EGY, KIT MEGRAGADSZ”

Liezen-Mayer Sándor Faust-illusztrációi
Magyar Nemzeti Galéria, 2018. július 29-ig

Liezen-Mayer Sándor (1839–1898) elsősorban történeti képeiről és portréiról ismert művész. Élete nagy részét Münchenben töltötte, de művei rendszeresen szerepeltek a budapesti kiállításokon is, *Simor János* esztergomi érsek személyében pedig mecénása is volt. A müncheni akadémia professzoraként számos magyar és külföldi diák tekintette őt mesterének.

Liezen-Mayer első igazán fontos és nagy illusztrációs munkája a hetvenes évek első felében a *Goethe* Faustjához készült sorozat volt, amely 1876-ban jelent meg Stuttgartban. A díszes kiállítású kötet acél-, réz- és fametszeteit a kor legjobb német metszői készítették el az eredeti rajzok alapján. A harminchét szövegközi kép mellett tizenhárom egész oldalas, a kötetből kivethető, önálló acélmetszetes lap tette teljessé az illusztrációk sorát. Liezen-Mayer eredeti rajzai sajnos elvesztek, az illusztrációkhoz azonban számos vázlat is született.

Kiállításunkon az eredeti, 1876-os Faust díszkiadás mellett mintegy negyven vázlatot, a kötet tizenhárom egész oldalas acélmetszet-lapját, valamint Liezen-Mayer Sándor három olyan festményét állítjuk ki, amelyeket saját illusztrációi alapján alkotott meg. ●

P. HOWARD KELENFÖLDÖN

Zappe László

Úgy látszik a Kelenföldön, a pályaudvar és a villamosremíz közelében professzionális szórakoztatásra szakosodott Karinthy Színház is keresi a mulattatás új útjait. Az egykori Hala-dás mozi helyén, ahol gyerekkoromban a híradó és a nagyfilm között artisták is felléptek, *Karinthy Márton*, a nagy *Frigyes* unokája, *Cini* fia érdekes színházat tart fenn.

Ha az előcsarnokban kifüggesztett plakátokat böngésszük, igencsak vegyes társaságra lelünk. Nagy színészek között rég elfeledett mulattatókéra, karakterszínészekre, filmek állandó mellékszereplőire. Az ingadozás tehát nem igazán újdonság.

Az utóbbi időben mintha gyakrabban fordulna a könnyeden szórakoztató színház, irodalom klasszikusokhoz. *Molnár Ferenc* (Az ördög) után most *Rejtő Jenő* került sorra. Aki nemcsak P. Howard álneven működő krimigyártó kisiparos volt, hanem nagyszerű humorista és dalszövegíró. Nemrég a Nemzeti Színház egy eldugott zugában *Olt Tamás* készített Szájon lőtt tigris címmel remek estet humoreszkjeiből, szon-jaiból meg minden egyébből, amit csak írt nem túl hosszú, harminchét évnél nem sokkal többre sikerült, munkaszolgálatosként bevégzett élete során. Ám nemcsak a szerző kiválasztásával, de az előadókéval is okosat húzott Karinthy

Márton. Saját csapatán túl a Nézőművészeti Kft.-re bízta a dolgot.

Szövegíró nem tüntet föl a színlap, csak a dalszövegek írójaként említi *Marton Róbert*et és *Molnár Gusztáv*ot. Úgy-hogy ami elhangzik és nem Rejtő Jenőtől való, annak szerzőségével valamilyen szereplő gyanúsítható, de leginkább *Scherer Péter* rendező és *Gyulay Eszter* dramaturg.

A keretjáték, amit természetesen nem mellőzhet egy ilyen szellemidéző előadás, egy jellegzetesen hazai építkezésen játszódik, ahol a dolgozók munka helyett főképp bérköveteléssel és egyéb szakszervezeti ügyekkel foglalkoznak, egyikük meg, a Rómeónak becézett cigányfiú leginkább olvas és mesél. És a mesék megelevenednek. Leghatékonyabban mégis a szöveghumor működik. Sokkal jobban, mint filmen.

Aki még emlékszik a Vesztegzár a Grand Hotelben moziváltozatára (Meztelen diplomata), tudhatja, hogy a *Palásthy György* rendezte alkotás milyen kevésbé tudta képi szellemességgel megtámogatni a történetet. Pedig az akkori magyar szórakoztató színházas legjava próbált életet lehelni a zűrös sztoriba. *Márkus László*, *Krencsey Marianne*, *Rajz János*, *Garas Dezső*, *Szendró József*, *Rátonyi Róbert* minden igyekezete kárba veszett. Legalábbis ezt érezte, aki rázkódó rekeszizmokkal olvasta végig az eredetit, és

persze az író egyéb akkoriban megjelent regényeit. Rejtő titka az írás különleges művésztében rejlett. A köznapi, a pongyola beszéd, a szleng virtuóz kezelésében. Ebben sok évtizeddel megelőzte korát, tulajdonképpen a csak az évezredforduló táján divatba jött posztmodern tette irodalmi rangúvá azt, amit Rejtő a külvárosi sikátorok, matrózkocsmák, kasszárnyák, sőt az idegenlégióban össze-verődött nemzetközi alvilág nyelveként használt. És ehhez a nyelvhez természetesen gondolkodásmód, mentalitás, életstílus is társul. Ez a nyelv összecseng az építkezésen dolgozó, illetve lazáló, a társadalom buzgólkodásait alulról, kételkedve, kívülállóként szemlélő melósokéval, a csendesben, magukban dohogva lázadó szkeptikusokéval.

És ez a nyelv ismerős a Nézőművészeti Kft. más előadásaiból is, úgyhogy a játszó anyanyelvi szinten beszélnek. De persze nemcsak a nyelvet, hanem a gesztusrendszert, a viselkedési formákat is. *Katona László* Erdélyből jött kívülállóként bambul, *Molnár Gusztáv* ostoba túlbuzgóként fontoskodik, *Kovács Krisztián* aggodalmaskodva nyüzsög. *Marton Róbert*, aki először játszik velük, a brigádvezetőt alakítja, egyértelműen mutatva a kettősséget, hogy közülük való is meg fölöttük álló is.

A főszerepet, ha van ilyen egyáltalán, az olvasgató, művelődni akaró, az előítéletekkel küszködő cigányfiút belső hitellel adja *Pápai Rómeó*. *Banovits Vivianne* pedig csinos formáival erősíti a rettegett bandavezér, Vörös Karom megkérdőjelezhetetlen tekintélyét. ●

SZOBORPARKŐR

Egy kerékkal kevesebb

szöveg: Jolsvai András, fotó: Tanyi Adrienne

Ha hinni lehet az emlékezőeknek, ezt a szerencsétlen Időkereket a megálmódói Magyarország szimbólumának szánták. Mit mondják, az lett, bár nem teljesen az eredeti terveknek megfelelően.

De mielőtt e szomorú történetbe kezdenénk, válaszoljunk arra a – magunknak feltett – kérdésre, egyáltalán beleillik-e ez a tárgy a sorozatunkba, vagyis műalkotással van-e dolgunk vagy sem. A magunk részéről természetesen igennel felelünk, arra utalnak az arányok (átmérő: nyolc méter) és a különleges anyagok (vörös gránit, acél, üveg), miként a koncepció is: hiszen itt nem csupán egy időmérő készülékről van szó, hanem a múlt idő szimbólumáról, és – ha nem feledkezünk meg a felállítás körülményeiről sem – arról, hogy Magyarország végre bekapcsolódik az európai zónába, hogy a magyar szív – ha szabad ilyen patetikusan kifejezni magunkat – mostantól együtt dobban a kontinens többi szívével, mégpedig mérhető módon. De ha valakit ez az érve-

lés sem győzött meg, azt *Harasztj István* (ismertebb nevén *Édeske*) munkásságához utalnám: igaz, az ő szoborgépei most is mozognak, nem úgy, mint ez a szerencsétlen időkerék, de erről nem ő tehet.

Az időkerék ideája, ha igaz, *Herner János*-ban merült fel először. (Nevezzük e széleskörű érdeklődésű és kiterjedt kapcsolatrendszerű polihisztort mondjuk filozófusnak.) Ha igaz: mert ezt az állítást két építész-szobrász, *Hartvoig Lajos* és *Lévy Jenő* az első perctől kezdve vitatta, maguknak követelve az időkerék szerzői jogát – egy korábban kiállított modelljükre hivatkozva. Per is lett a dologból, nem az egyetlen ebben a történetben.

Herner tehát a kilencvenes évek közepén házalni kezdett az ötlettel, megnyerve a tervnek *Karátson Gábort* és *Krasznahorkai Lászlót*. (Hisz a festő és a prózaíró a maga műfajában szintén az időn kívánt túllépni, túlelmelkedni.) Politikai támogatása azonban nem (vagy csak csekély mértékben)

lett az ügynek, pénz meg pláne nem, ezért aztán az időkerék lekéste a csatlakozást az évezredfordulóra. (Ne vesszünk el abban a problémában, amit minden matektanár tud, hogy ennek valójában 2001. január 1-jén kellett volna bekövetkeznie – a folyton rohanó világ már kétezer hajnalán megünnepelte.) Ámde négy évvel később Magyarország belépett az Európai Unióba, s az ez alkalomból rendezett ünnepségsorozat szervezői végre felkarolták az ötletet. *Janáky István* különleges anyagokból és méretekből megalkotta hát az Időkereket, melyet 2004. január 1-jén miniszterelnöki jelenléttel és nagy hacacárával avattak fel, remélve, hogy a műalkotás rövidesen Budapest egyik leglátogatottabb szobra lesz, s körötte megannyi új hagyomány szökik majd szárba.

Na, ehhez képest nem szökött semmi az égvilágon. A homokóra – valójában üvegóra, mely a homokóra elvén működik – rövidesen elromlott, később az év végi átfordítás is elmaradt (a kerék eredetileg egy sínen haladt volna a Felvonulási tér egyik oldalától a másikig – jó néhány évtized alatt téve meg az utat – de ezt a tervet már a felállítás előtt lefűjták: akkor maradt a helyben járás, évi egy fordulással, melyet a műszaki egyetem diákjai cerebráltak szilveszter napján, nagy érdeklődés mellett), aztán valakinek sikerült betörni a törhetetlen üveget, mára ott piheg szegény pára összetörve, beázva, mozdulatlanul és célját vesztetten, s jobban hasonlít egy elszállításra váró sittes konténerre, mint egy soha nem lankadó időmérő szerkezetre. Az illetékesek egymásra mutogatnak, a javítás lehetősége ma már fel sem merül, hisz az állagmegóvásra (úgy szeretem ezt a szót, ha újra születnék, csakis állagmegóvónak állnék) sem jutott pénz, pedig itt olyan csekély összegről lett volna szó, amely egy állami cégnél csak kerekítési hiba volna.

Így állunk, mi és a kerék. A városligeti cunami éppen most sodorja el végleg a kereket, mi pedig hamarosan elfelejtjük. Híre-pora sem marad. ●

Névjegy:

Időkerék, 56-osok tere,

felállítva: 2004, alkotó: Janáky István





STONWARE HEARTWARMING MIDDLE AGES

ZÍVMELENGETŐ KÖZÉPKOR

ΣΤΑΒΕΡΕΥΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΕΒΚΟΒ

**Kályhák és kályhacsempék
a középkori Magyarországon
14 – 16. század**

**Heartwarming Middle Ages
Stove-tiles in Medieval Hungary
14th – 16th Centuries**

kiállítás a
**Budapesti Történeti Múzeum
Vármúzeumában**

Exhibition in the
**Castle Museum
Budapest History Museum**

2018. április 11. – szeptember 2.

1014 Budapest, Szent György tér 2.
Budavári Palota E épület
www.btm.hu



BUDAPEST





FELHŐ RÓZSI

a Pesti Cabaret-
tagja.

Mészöly felv.

A szörme gar-
nitura **ELKÁN**
GYULA szücs-
műtermében
készült Károly-
körút 19. szám.

forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

